

Annabel Maidre

PENSIONIREFORMIST TINGITUD FINANTSOTSUSED KPMG BALTICS OÜ NÄITEL

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduseinstituut
Majandusarvestuse õppekava
Juhendaja: Ave Nukka

Mõdriku 2023

Autori deklaratsioon ja lihtlitsents

Mina **Annabel Maidre** tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja **Ave Nukka (digiallkiri)**

Lõputöö on kaitsmisele lubatud Teenusmajanduse instituudi direktori korraldusega nr 1-14/54 kuupäev 04.mai 2023.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Annabel Maidre** sünnikuupäev: 22.01.2001 annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose **Pensionireformist tingitud finantsotsused KPMG Baltics OÜ näitel**.

- 1) reprodutseerimiseks säilitamise eesmärgil;
- 2) elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
- 3) kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

- 1) lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
- 2) PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdriku 05.05.2023 (digiallkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. PENSIONI SÜSTEEMIST VÄLJA VÕETUD RAHA INVESTEERIMISE VÕIMALUSED.....	7
1.1 Pensionireformiga kaasnenud muudatused	7
1.2 Investeerimise populaarsuse kasv Eestis 2021. aastal.....	9
1.3 Eestlaste finantskirjaoskus ja säästmisharjumused	11
1.4 Investeerimisega kaasnevad riskid	12
1.5 Aktsiatesse investeerimine	14
1.6 Võlakirjadesse investeerimine.....	16
1.7 Kinnisvarasse investeerimine	18
1.8 Krüptovaluutasse investeerimine	20
1.9 Investeerimine pensioni investeerimiskonto kaudu	22
2. EMPIIRILISE UURINGU METOODIKA.....	24
3. PENSIONI REFORMIST TINGITUD FINANTSOTSUSTE ANALÜÜS KPMG BALTICS OÜ RAAMATUPIDAMISE- JA AUDITI OSAKONNA NÄITEL.....	28
3.1 Pensionireformist tingitud töötajate otsuste analüüs	29
3.2 Finantskirjaoskuse ja säästmisharjumuste hoiakute analüüs.....	37
3.3 Riskivalmiduse analüüs investeringutel erinevatesse varaklassidesse	42
3.4 Järeldused ja ettepanekud.....	47
KOKKUVÕTE.....	50
SUMMARY.....	52
VIIDATUD ALLIKAD.....	54
LISAD.....	61
Lisa 1. Küsimustik.....	62

SISSEJUHATUS

Investeerimine erinevatesse varaklassidesse ja II samba reform on 2021. aastast saanud väga palju tähelepanu nii meediakanalites kui ka inimeste endi vahel. Üha enam räägitakse sellest, et inimesed võiksid suunata oma raha investeringutesse, et kaitsta raha inflatsiooni eest. Investeerimine on tänapäeval kõigile väga lihtsasti kättesaadav ja selle alustamisest on mõnikord puudu ainult teadmised ja julgus võtta riske. SEB pank viis läbi uuringu, kus selgus, et keskmiselt saaksid Eestis elavad inimesed iga kuu kõrvale panna 50 eurot. Umbes sama summa panustavad igakuiselt investorid investeringutesse. (Kalamas, 2021)

Säästude puudumise kõrvalt takistavad investeerimist eestlaste vähesed teadmised investeerimisest ning suur ajakulu, mis kaasneb investeerimisportfelli haldamisega. Pensionisüsteemis viidi 2021. aastal sisse II pensionisambas muudatus, mis tekitas inimeste vahel nii positiivseid kui ka negatiivseid tundeid. Lauri Leppik (2019) on analüüsinud eestlaste suhtumist pensionisüsteemi ja uuringust selgus, et Eesti inimesed on vägagi skeptilised pensionisüsteemi suhtes, põhjendades argumenti sellega, et pensioni varadel on madal tootlikkus, tööelu on pidevas muutumises ning Eestis on vananev rahvastik.

Lõputöö raames uuritakse II samba reformi, investeerimise võimalusi erinevatesse varaklassidesse ning nendega kaasnevaid riske. Need valdkonnad vajavad uurimist, sest üha enam soovivad inimesed pensionivara juhtida iseseisvalt, kuid neil puuduvad piisavad teadmised ja oskused, kuidas ja kuhu pensionivara investeerida. Selle tulemusena võivad hakata inimesed tegema emotsionaalseid ja läbimõtlematuid otsuseid seoses pensioni raha kasutamisega. BestCrediti (Kreek, 2021) poolt läbiviidud uuringust selgus, et kümned tuhanded inimesed kulutavad II sambast välja võetud raha lihtsalt ära. Teine pool inimestest suunab pensioni II sambast vabanenud raha investeringutesse või muude laenude katteks. Uue pensionisüsteemi järgi saab indiviid ise oma pensionivara juhtida ja selle tõttu langeb pensionivara eest vastutus ainuüksi temale endale. Tarvo Vaarmetsa (2021) sõnul on üheks võimalikuks lahenduseks eestlaste teadlik rahatarkuse taseme tõstmine, mis võib ära hoida emotsioonidest tingitud otsuseid seoses pensioni II sambast vabanenud rahaga.

Lõputöö planeeritakse läbi viia KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajate seas. KPMG Baltics OÜ on üks osa suurest rahvusvahelisest ärinõustamise võrgustikust, mis alustas teenuse pakkumist Eestis 1992. aastal. Püstitatud eesmärki soovitakse lahendada KPMG Baltics OÜ töötajate küsitlemise teel.

Kutsestandardiks on dokument, milles käsitletakse tööd ning töö edukaks tegemiseks vajalike oskusi, teadmisi ja hoiakuid. Kõik need kogumid kokku moodustavad kompetentsusnõuded. Kuna ettevõttes töötavad finantskõrgharidusega inimesed, siis järgnevalt kirjeldatakse vanemraamatupidaja taseme 6. kutsestandardit. Vanemraamatupidaja tegeleb peamiselt igapäevase raamatupidamise tööga, eelarvestamisega, finantsaruannete ettevalmistamise ja koostamisega ning finantstegevuse analüüsimise ja arvestusealase nõustamisega. Samuti on kutsestandardis välja toodud, et vanemraamatupidajana töötavad inimesed on omandanud bakalaureuse kraadi või rakenduskõrghariduse. Tavaliselt on vajalik ka eelnev töökogemus raamatupidajana. Tulevikuoskustena on välja toodud, et vanemraamatupidajal on kasvav tähtsus nõustamisoskusel ja tööprotsesside automatiseerimisel. Kutsestandardi kohaselt töötab vanemraamatupidaja äri-, avalikus- või mittetulundussektoris. (Kutsestandardid: Vanemraamatupidaja, tase 6, 2022)

Uuring viiakse läbi valitud ettevõttes, sest välja toodud osakondades töötavad finantsalase kõrgharidusega inimesed ning uuringu käigus soovitakse teada saada, milliseid finantsotsuseid tegid majandusalal töötavad kõrgharidusega inimesed. Samuti puutuvad raamatupidajad ja audiitorid kokku igapäevaselt kliendi tööd tehes erinevate tehingutega, mille puhul on vajalikud spetsiifilisemad finantsteadmised erinevatest varaklassidest ning nendega seonduvatest riskidest. Viimasel paaril aastal on toimunud olulised muutused majanduses (Ukraina sõda, intressimäärade tõus), mistõttu on oluline kõik finantsotsused põhjalikult läbi mõelda. KPMG raamatupidamise- ja auditi osakonna töötajad on seetõttu pidanud kokku puutuma klienditöös keeruliste investeerimise- ja finantstehingutega. Kui uuringust selgub, et töötajate teadmistes on veel arenduskohti, siis saab uuringu tulemuste põhjal teha juba ettepanekuid juhtkonnale töötajate teadmiste arendamiseks.

Lõputöö eesmärk on anda ülevaade KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditosakonna töötajate otsustest seoses pensioni teise samba reformiga ja töötajate üldisest finantskirjaoskusest ning tulemuste põhjal teha järeldusi ja ettepanekuid mõlema osakonna juhtkonnale töötajate finantskirjaoskuse parendamiseks.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitanud järgnevad ülesanded:

- välja selgitada pensioni II sambast vabanenud raha investeerimisevõimalused ja riskid ning koostada metoodika empiirilise uuringu läbiviimiseks;
- kaardistada ja analüüsida KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditi osakonna töötajate finantsotsuseid seoses pensioni II samba reformiga;
- teha järeldusi ja esitada vajadusel ettepanekuid KPMG Baltics OÜ juhtkonnale töötajate finantskirjaoskuse taseme parendamiseks.

Lõputöö koosneb kolmest osast. Lõputöö esimeses osas kirjeldatakse II samba reformi, investeerimise võimalusi varaklassidesse ning nendega kaasnevaid riske. Analüüsitakse põhjalikumalt II pensionisambas tehtud muudatusi ning sellega kaasnevaid uusi valikuvõimalusi indiviidide jaoks. Sellest järgnevalt tuuakse välja kõige populaarsemad varaklassid, millesse tavaliselt raha paigutatakse. Iga varaklassi kohta tuuakse välja võimalikud riskid, mis võivad kaasneda nendesse varaklassidesse investeerimisel. Samuti räägitakse lähemalt uuest pensioni investeerimiskontost, mille abil on võimalik pensionivara investeerida nii, et II samba maksetest ei loobuta. Lõputöö teine osa koosneb empiirilise uuringu meetodikast. Esmalt kirjeldatakse empiirilise uuringu eesmärki ning ülesandeid. Tutvustatakse üldiselt ettevõtet KPMG Baltics OÜ, kus empiiriline uuring läbi viiakse. Seejärel selgitatakse andmete kogumismeetodit, üldkogumit ning valimi kirjeldust, andmeanalüüsi meetodit, uurimistulemuste analüüsi ning tuuakse välja ka järeldused ja ettepanekud. Lõputöö kolmandas osas tuuakse välja empiirilise uuringu tulemused seoses pensioni II samba reformiga ning tehakse järeldusi ja ettepanekuid juhtkonnale töötajate finantskirjaoskuse parandamiseks.

Lõputöö teooria kirjutamisel tuginetakse Eestis kehtivale kogumispensioni seadusele, äriseadustikule, varasematele teemakohastele uuringutele, artiklitele ning erialast kirjandust pakkuvatele veebilehtedele ja raamatutele.

Uuringu tulemused võiksid olla kasulikud nii KPMG Baltics OÜ ettevõttele kui ka teistele mitte ettevõttes töötavatele inimestele, kes sooviksid analüüsida enda otsuseid seoses pensioni II samba reformiga. Uuring tulemuste põhjal saavad inimesed võrrelda enda finantsotsuseid ning teha nende tulemuste põhjal järeldusi, kas nende finantsotsused sarnanevad või erinevad ettevõttes töötavate finantsalase haridusega inimestega. Ettevõtte siseselt on uuring kasulik just töötajate teadmiste analüüsimiseks, et kas ettevõtte on töötajatele pakkunud siiani vajalike koolitusi või on veel mingeid finantsalaseid teemasid, millest töötajad tegelikult sooviksid veelgi enda teadmisi arendada.

Peale uuringu läbi viimist saab ettevõttele esitada töötajate teadmiste hetkeseisu pensionireformi muudatuste, finantskirjaoskuse ja investeringute osas. Uuringu tulemusena võiks ettevõtte juhatuse korraldada koolitusi teemadele, mis vajavad veel arendamist just nendes kahes osakonnas.

Üldiselt on ettevõttes väga olulisel kohal töötajate areng, seega on antud uuring vajalik just selleks, et teada saada, kas töötajad tegelikult sooviksid veelgi rohkem enda teadmisi mingil konkreetsel teemal arendada või hindavad nad enda teadmisi piisavaks, et oma igapäeva töö ja eraelu finantsostustega toime tulla.

1. PENSIONI SÜSTEEMIST VÄLJA VÕETUD RAHA INVESTEERIMISE VÕIMALUSED

Finantskirjaoskus on lai mõiste. Selle all võib käsitleda nii üldist arusaamist rahaga seotud otsustest, kui ka spetsiifilisemalt otsuste tegemist konkreetsete varaklassidega seoses. Käesoleva lõputöö raames käsitletakse finantskirjaoskust, kui üldiseid teadmisi säästmisest ja investeerimisest, kui ka teadmisi konkreetsetest investeerimise võimalustest ning nendega kaasnevatest riskidest.

Lõputöö esimeses peatükis antakse ülevaade Eesti pensionisüsteemist ning investeerimise võimalustest erinevatesse varaklassidesse. Lähemalt räägitakse pensionireformiga kaasnenud muudatustest. Järgnevas lõputöös on välja toodud pensioni raha investeerimise võimalused varaklassidesse: aktsiad ehk väärtpaberid, võlakirjad, kinnisvara ning krüptovaluuta. Samuti tuuakse välja võimalus investeerida PIK-i ehk pensioni investeerimiskonto kaudu. Iga varaklassi juurde tuuakse välja ka riskid, mis võivad kaasneda nendesse investeerimisel.

1.1 Pensionireformiga kaasnenud muudatused

2020. aastal uuendas riik kogumispensioni süsteemi eesmärgiga anda inimestele rohkem otsustusvabadust ja vastutust seoses nende pensionivaraga. Uus kord hakkas kehtima 2021. aastast. Uus kehtiv II samba pensionireform loob inimestele võimaluse iseseisvalt juhtida enda pensionivara ning tagada selle abil väärikas sissetulek pensionieas (Kogumispensioni teise samba ümberkorraldused, 2021). Reformist tulenevalt on kõigil kogumispensioniga liitunud inimestel nüüd võimalus valida mitme võimaluse vahel, mida edasi teha kogumispensioni rahaga.

Reformist tulenenud valikuvõimalused on järgmised (Kindlustuskeskus, 2021; Reform 2021, s.a; Sissemaksete ajutine katkestamine 2020. a, s.a):

- jätkata siiani kehtinud korda;
- peatada maksed II sambasse või jätkata kogumist;
- peatada maksed II sambasse ja jätta raha alles II sambasse;
- II samba maksed ja kogutud raha suunata PIK-i kontole ehk pensioni investeerimiskontole;
- valida pensioniikka jõudes, kuidas oma kogutud raha välja võtta;
- kogutud pensioniraha II sambast välja võtta enne pensioniikka jõudmist.

Kogumispensioni seaduses on välja toodud tingimused isikutele, kellel ei ole veel õigust kohustuslikule kogumispensionile, aga kes soovivad teha kogumispensionist väljamakseid.

Seadus näeb ette seda, et isikul on õigus nõuda pensionifondi osakute ja investeerimiskontol oleva raha summa väljamaksmist kahel korral. (Kogumispensioni seadus)

Kui isik soovib teha väljamakseid investeerimiskonto kaudu, siis väljamakse hetkeks peavad olema tagatud järgmised tingimused: kogu finantsvara peab olema võõrandatud, soetamisel sõlmitud lepingud lõppenud ning võõrandamisest saadud raha peab olema laekunud pensioni investeerimiskontole (Kogumispensioni seadus). Kahes osas väljamakset sooviv isik peab arvestama sellega, et peale esimest väljamakset saab teise väljamakse teha alles kümne aasta möödudes (Kohustusliku kogumispensioni väljamaksed, 2020).

Teisest sambast väljamakseid tegevad inimesed peavad arvestama ka järgnevate tingimustega, mis kaasnevad väljamaksete tegemisel (Kindlustuskeskus, 2021; Reform 2021, s.a; Sissemaksete ajutine katkestamine 2020. a, s.a):

- raha väljamaksmisel pole vaja eraldi teha avaldust sissemaksete lõpetamiseks, sest sissemaksed lõppevad automaatselt kui pensioni II sambast tehakse rahaline väljamakse;
- raha saab välja võtta ainult täies ulatuses ehk osalisi väljamakseid ei tehta;
- välja võetud summast tuleb tasuda tulumaks 20%, mis ei mõjuta maksuvaba tulu;
- rohkem kui kaks korda II sambaga liitunud inimene, kes on raha ka välja maksnud ei saa enam II sambaga liituda;
- väljamaksed toimuvad vastavalt osakute vahetamise kuudes: jaanuaris, mais ja septembris;
- raha välja võtmise avalduse saab tühistada kuni üks kuu enne avalduse jõustumist;
- kümne aasta jooksul ei saa uuesti liituda kogumispensioni süsteemiga.

Riik andis võimaluse ka pensioniikka jõudnud inimestel II sambasse kogunenud raha välja maksta. Siinkohal peab silmas pidama seda, et pensionärid saavad II sambast raha välja võtta ainult ühekordse maksena pensionilepingu või fondipensioni vormis. Samuti on tulumaksumäär madalam isikutel, kes juba on pensionieas. Pensionäridele kehtiv tulumaksumäär on 10% ehk siis väljamakse summast peab riigile tasuma 10% tulumaksu. (Reform 2021, s.a) Kogumispensioni seaduses on välja toodud erand pensionäridele, kes veel töötavad. Nende inimeste sünniaastad jäävad 1942.-1960. aasta vahele. Kui pensionär töötab ka pensionieas, siis tema puhul jätkub II sambasse sissemaksete tegemine tavapärase korra järgi. (Kogumispensioni seadus)

Kahjuks kinnitab pensionifondide vähest tootlikkust ka asjaolu, et 2022. aastal olid kõik 26 Eesti pensionifondi esimese poole aastaga miinuses, selgub pensionikeskuse statistikast (Tooming, 2022)

2022. aastal suutsid Eesti pensionifondidest positiivset tootlust pakkuda ainult kolm LHV fondi. Arvestades 2022. aastal toimunud väga suurt inflatsiooni ning suurt langust nii aktsia- kui ka võlakirjaturul oli fondi tootlus +3,64%, mida võib nimetada sellistes turutingimustes pigem heaks tulemuseks. LHV fondijuhi Kristo Oidermaa sõnul seisnes nende edu suurte kaotuste vältimises aktsiaturul ning suurima võidu tegid fondid kinnisvarasse investeerimisel. Kinnisvarasse suunati üle 20% fondi investeringutest. (Oidermaa, 2023)

2020. aastal toimusid kogumispensioni II sambas muudatused, mis jõustusid 2021. aastaks. Inimestele anti võimalus võtta kogutud pensionivara ühekordse maksena kogumispensionist välja enne pensioniikka jõudmist. Pensioni II sambast väljamaksete tegemisel lisanduvad ka erinevad tingimused, näiteks tuleb riigile maksta väljamakse summalt tulumaksu. Nüüdsest on inimestel rohkem valikuvõimalusi, mida oma pensionivaraga teha.

1.2 Investeerimise populaarsuse kasv Eestis 2021. aastal

Eriti populaarseks kujunes investeerimine Eestis, kui Eesti pensionisüsteemis võeti vastu otsus teha teine samm vabatahtlikuks. Uus pensionireform andis inimestele võimaluse seni kogutud raha hakata ise juhtima ehk investeerima hakata. Teise sambasse maksete loobumisel võtab isik vastu otsuse juhtida ise pensionivara ning samas vastutatakse ka selle eest, et sissetulek oleks piisav vanaduspõlve jaoks.

Pärast pensionireformi muudatust hakkas investeerimine eestlaste seas populaarsust koguma. Swedbanki kliendi statistikast selgus, et 2021. aastal Tallinna börsile lisandunud ettevõtete aktsiad märgiti kordades üle ehk aktsiate ostu nõudlus oli väga suur. Investeerimis huviliste arv kasvas pangas 2021. aasta jooksul 20% ehk enam kui 100 000 inimese võrra. „Uusi väärtpaberikontosid vaadates oli 2021. aastal investeerimishuvi kasv klientide seas suur, sest väärtpaberikontosid avati 37 000. Nendest reaalsete investeringuteni jõudis kaks kolmandikku klientidest,” kommenteeris Swedbanki eraisikute panganduse juht. (Sommer, 2021) Raamatus „Rahaedu Põhimõtted” (2020) on autorid öelnud, et investeerimine on üks kõige tõhusamaid viise, kuidas suurendada pensionile minnes sissetulekuid.

Investeeringimisest on tänapäeval ülemaailmselt kujunenud eluviis. Investeeringumiseks nimetatakse vara ostmise meetodit, mille eesmärk on teenida pikas perspektiivis kasumit prognoositava sissetuleku (dividend, intressid, renditulu) või vara kallinemise teel. Inflatsiooni tõttu kaotab raha ajas oma väärtust (Malkiel, 2019).

See tähendab seda, et samal ajal kui majanduses tooted ja kaubad kallinevad kaotab raha pangakontol või sularahas hoides väärtust. Sellest võib järeldada, et inimesed investeerivad peamiselt selleks, et säilitada kogutud raha väärtus ja ostujõud tulevikus (Zirnask, 2007). Raamatus „Rahaedu Põhimõtted” on autorid öelnud, et investeering on kindlasti üks viis, kuidas säästa oma raha inflatsiooni eest (Liivamägi, Talpsepp, & Vaarmets, 2020).

Investeeringutel on välja toodud tootluse ajaline määratlus ja selle prognoositavust eristavad sageli investeeringut spekulatsioonist. Investeeringud saab jagada lühiajalisteks ja pikaajalisteks investeeringuteks. Lühiajaline investeering on investeering, mida investor hoiab lühemat perioodi. Tavaliselt nimetatakse selleks perioodiks aega, mis jääb alla kolme aasta. Investorid investeerivad tavaliselt lühiajaliselt kui soovivad teenida lisatulu, näiteks hetkel pangakontole kogutud seisva rahaga. Soovitav on lühiajalisel investeeringutel paigutada raha madala tururiskiga varaklassidesse, näiteks võlakirjadesse, hoiustesse ning rahaturgu. Investeeringutes madala tururiskiga varaklassidesse on ka tootlus seetõttu madalam kui kõrge riskiga varaklassidel. Pikaajaline investeering on investeering, mida investor hoiab pikka aega kümme aastat või rohkemgi veel. Selline investeeringustrateegia sobib investoritele, kes soovivad pikaajaliselt saavutada finantseesmärgi, näiteks kindlustada pensionipõlve. Pikaajalisi investoreid nimetatakse agressiivsemateks investoriteks, sest investorid ei ole nii tähtis turu kõikumine, sest finantsvara hoitakse pikaajaliselt. Selline finantsalane strateegia tagab kõrgema tootluse. Üheks kõige populaarsemaks pikaajaliseks investeeringuks nimetatakse investeeringuid aktsiatesse ja aktsiafondidesse, samuti on viimastel aastatel populaarsust kogunud krüptovaluuta. (Lühiajalised vs. pikaajalised investeeringud – kumba peaksin eelistama?, 2021)

Tavaliselt paigutavad investorid investeeringud erinevatesse varaklassidesse, et riske võimalikult palju hajutada. Skvortsovi (2021) sõnul on investeeringumiseks palju erinevaid võimalusi ning igaüks leiab kindlasti endale sobiva. Peamised varaklassid, mille vastu kõige rohkem huvi tuntakse on aastate lõikes jäänud samaks: „Peamiselt investeerivad inimesed ikka aktsiatesse, võlakirjadesse ja kinnisvarasse.”

Investeeringimine on tänapäeval maailmas kui üks eluviise, mida harrastavad väga paljud inimesed. Investeeringutakse peamiselt selleks, et säilitada kogutud raha väärtus ning ostujõud tulevikus. Investeeringud saab liigitada kaheks: lühiajalisteks- ja pikaajalisteks investeeringuteks. Investorid investeerivad tavaliselt erinevate varaklasside vahel, et investeerimisega kaasnevaid riske võimalikult palju hajutada.

1.3 Eestlaste finantskirjaoskus ja säästmisharjumused

Üheks piiravaks teguriks, miks eestlased ei ole varasemalt investeerimisega soovinud tegeleda on see, et neil ei ole piisavalt vaba raha ehk sääste. Riigikantselei viis läbi 2012. aastal Eesti elanike seas finantskirjaoskuse uuringu, millest selgus, et 70% tuleks peamise sissetuleku allika kaotuse korral toime vähem kui kolm kuud.

Uuringust selgus, et 64% Eestis elavatest inimestest ei ole kindlustanud finantskohustuste täitmisel tekkivate raskuste ja ootamatute olukordade vastu (Tokko, 2018). Samuti selgus Liiberti (2020) bakalaureusetööst, et eestlastel on keskmiselt halvad säästmisharjumused ning 75% inimestest ei ole valmis säästudega riske võtma investeerimise näol.

Kuigi uuringutel põhjal on selgunud, et eestlastel on halvad säästmisharjumused, siis 2021. aastal viis SEB Balti riikide seas läbi uuring, kust aga selgus, et Eesti noored on kõige tublimad säästjad Balti riikide seast. Uuringu põhjal planeerib ja eelarvestab igakuiseid kulutusi 86% Eesti noortest ja neist 38% säästab iga kuu üle 100 euro, viiendik noori 51-100 eurot, 16% noori 21-50 eurot ja 9% vastanutest alla selle. 16% Eesti noortest vastasid, et neil ei ole säästmisharjumust ning nad ei pane raha kõrvale. (Kalamas, 2021) Sellest saab järeldada, et enamik Eesti noori tegelikult üritavad igakuiste kulutuste kõrvalt säästa raha ning neil on oskus käia ümber oma rahaga.

Selleks, et investeerida võiksid olla inimesel omandatud ka algtasemel teadmised investeerimisest, majandusest või finantsist üldiselt. Kõige tuntum definitsioon rahatarkuse kohta on OECD poolt kirja pandud versioon. See kõlab järgmiselt: „Finantskirjaoskus ehk rahatarkus on oskuste, teadmiste, hoiakute ja käitumiste kogum, mis on vajalik rahaasjades arukate otsuste tegemiseks ja oma pere majandusliku heaolu tagamiseks”. (Rahandusministeerium, 2015)

2019. aastal läbi viidud Eesti elanike rahatarkuse uuringust selgus, et juba siis oli inimeste raha käitumise muutumine võtnud aega väga pikalt. Juba enne 2019. aastat läbiviidud uuringutest selgus, et üle 70% elanikest omab baas finantskirjaoskuse teadmisi. Kahjuks ei rakenda võrdlemisi suur osa elanikest omandatud teadmisi investeerimise kujul.

Järgmine eestlaste rahatarkuse uuring viiakse läbi 2023. aastal, kus võivad tulemused olla küllaltki erinevad 2019. aastal saadud tulemustest. (Rahatark Eesti- Eesti elanike rahatarkuse edendamise strateegia aastateks 2021–2030, 2021)

Rahandusministeeriumi (2015) uuringu järgi oli kõige kõrgem finantskirjaoskus elanike seas, kes omasid kõrgharidust. Paremaid tulemusi said 30–60-aastased, ettevõtja staatusega ja leibkonnaliikme kohta suurema sissetulekuga vastajad.

Oksmann (2021) viitab avaldatud arvamusartiklis sellele, et PISA uuringu tulemuste põhjal on Eesti noortel kõrge finantskirjaoskus, aga teoreetilised teadmised ei kandu praktilisse ellu. Finantskirjaoskus on Oksmanni sõnul üks olulisemaid oskusi kapitalistlikus maailmas. „Harjumus olla säästlik või luua olemasolevate vahendite abil kasvavat rikkust tuleb noortele juba algklassides selgeks teha,“ sõnas Oksmann arvamusloos. (Oksmann, 2021)

Uuringute põhjal võib väita, et eestlasele ei ole omane igakuiselt raha kõrvale panna. Eestlased ei ole väga head finantskirjaoskajad ning neil puudub julgus võtta riske investeerimisega. Peale pensionireformi muudatust on Swedbanki kliendistatistika järgi näha, et eestlaste seas on investeerimine jälle populaarsust kogumas. Võib oletada, et üks põhjus võib olla see, et nüüd saavad inimesed ise pensionivara investeerida ning juhtida.

1.4 Investeerimisega kaasnevad riskid

Iga investeringuga, mida tehakse kaasneb alati risk. Investeerimisriski määratletakse rahalises mõttes, kui võimalust kus tulemuse või investeringu kasum erineb tulemusest või tootlusest, kus võib kaotada osa või kogu oma investeringust või suurendada investeringut (Chen, 2022).

Investeerides tuleb alati jaotada riskide hajutamiseks investeringud erinevate varaklasside vahel. Teadlikumad investorid ei paiguta oma raha ühte kindlasse aktsiasse või võlakirja, vaid hajutavad oma portfelli. Erinevatesse varaklassidesse korraga investeerimine aitab inimesel kontrolli all hoida riski jääda enda rahast ilma, sest riskid on hajutatud mitme varaklassi vahel. (Investeerimisriskid, 2019)

Järgnevalt tuuakse välja kõige tõenäolisemad riskid, mis võivad investeerimisotsust või investeringu tehingut mõjutada.

Tururisk on finantsinvesteeringute kaotamise oht, mis valdab tervet turgu. Tururisk on üks kõige tõenäolisemaid riske, millega võib investor kõige tihedamini kokku puutuda. Tururisk esineb otseselt kui ka kaudselt kõikidel varaklassidel. Riski ei ole võimalik vähendada investeeringute hajutamisel. Tururiski mõjutavad peamiselt majanduses toimuvad sündmused, näiteks majanduslangused/tõusud, poliitika, geopoliitilised sündmused, intressimäärade kõikumine, ettevõtte kohta tehtavad uudised jne. (Pertman, 2020)

Likviidsusrisk tekib enamasti siis, kui majanduskeskkonnas on tekkinud investeeringute jaoks ebasoodne olukord. Kõige suurem likviidsusrisk on kinnisvaral, sest kinnisvara müümine on pikaajaline protsess ning ostja leidmine võib kaua aega võtta. Likviidsusrisk esineb ka aktsiatel ja krüptovaluutal.

Eriti oluline on likviidsusriskiga arvestada juhul, kui majanduses toimuvad drastilised muutused ning näiteks selle tõttu mõne ettevõtte aktsia kaotab turul enda väärtust hüppeliselt mingi negatiivse uudise tõttu ning investor tegelikult ei jõua reageerida hinna muutusele ning peab müüma aktsiad kallimalt kui ostis. Mõnikord võib tekkida ka olukord, kus mingi firma aktsiale ei ole turul nõudlust ning investor ei leia aktsiatele ostjat ehk ta ei saa aktsiate müüki kiiresti realiseerida. (Zirnask 2007)

Poliitiline risk kaasneb igas riigis toimuvate sündmuste tagajärjel, mis mõjutab riigi poliitilist stabiilsust. Poliitilise riski korral on oluline hinnata, milline on hetkel riigis poliitiline olukord ning mille tulemusena võivad turgudel toimuda suured muutused. Poliitilise riski hindamisel tuleb ka kasuks hinnata riigi majanduslike näitajaid. (Tanilas, 2020)

Intressirisk on peamiselt seotud võlakirjadega, sest võlakirjadesse investeerimisel on intressil väga oluline koht. Võlakirjadesse investeerimisel tuleb arvestada asjaoluga, et kui madalad intressimäärad tõusevad, siis tõusevad ka hinnad ja vastupidi. Intressiriski on võimalik maandada soetades lühema tagasimakse ajaga võlakirjasid, kuid sellisel juhul on ka võlakirja tootlus väiksem. (Tanilas, 2020)

Valuutarisk tähendab seda, et valuutakursi muutuse tõttu võib sinu investeering raha kaotada isegi siis, kui investeeringul endal läheb hästi. Valuutarisk tekib juhul, kui investeeritakse erinevate valuutadega. Näiteks ostes eurode eest Rootsi riigi aktsiat, mis on SEK-des, siis tasub vaadata, mis on valuuta koefitsient, sest valuutadest tekivad tehingutele kas kasumid või kahjumid. Nii nagu investeering võib anda positiivse või negatiivse tootluse, võib ka valuutakursi muutus tootlikkust suurendada või vähendada. (Pertman, 2020)

Pensioni põlveks raha kogumine on kõikidel inimestel mõnes mõttes individuaalne protsess ning iga üks ise teab, millise teekonna ta valib. Olulisemad riskid, mis pensionikogujat mõjutavad on kindlasti tururisk ja likviidsurisk, sest need kaks riski on omavahel kõige tihedamalt seotud. Kui turul toimuvad suured muutused, siis võib ka varaklasside likviidsus väga suuresti mõjutatud olla just turul toimuvast. Pensioniks kogumine pikaajaliselt on kindlasti üks kõige paremaid investeerimisviise, sest nii ei ole pensioni tootlikus nii sõltuv hetke majandusest, sest majandus mõne aja vältel langeb ja siis jälle tõuseb. Riskid on hajutatud mitmekümne aasta peale ning pikaajaline investeerimine aitab üldiselt kõiki riske hajutada.

1.5 Aktsiatesse investeerimine

Aktsiaselts on äriühing, millel on aktsiateks jaotatud aktsiakapital. Aktsia võib välja lasta nimiväärtusega aktsiana või nimiväärtuseta aktsiana. Kõikidele nimiväärtuseta aktsiatele vastab võrdne osa aktsiakapitalist. Ühele nimiväärtuseta aktsiale osaks langev aktsiakapitali osa (aktsia arvestuslik väärtus) määratakse aktsiakapitali jagamisel aktsiate arvuga. (Äriseadustik) Roosaare (2016) sõnul on aktsia osa ettevõttest, mis annab aktsionäridele teatud eelised ja õigused.

Omaniku võimalused on välja toodud alljärgnevas loetelus (Roosaare, 2016):

- osaleda ettevõtte juhtimisel (aktsionäride koosolekul);
- kasumi jagamisel (dividendide jagamisel);
- varade jagamisel (juhul kui ettevõtte lõpetab tegevuse).

Aktsiad jaotuvad kaheks liht- ja eelisaktsiad. Lihtaktsiate omanikel on hääleõigusega aktsiad ning omanikud teenivad kasumit aktsia hinna kasvult ja dividendide väljamaksetelt. Aktsiad on enamasti vabalt kaubeldavad ehk need on esindatud börsil ning on turgudel reguleeritud. Eelisaktsiate puhul on hääleõigus aktsionäridel piiratud või puudulik. Eelisaktsiate omanik ei saa osaleda ettevõtte juhtimisel ega otsuste tegemisel. Eelisaktsiate aktsionäriõigused on üldjuhul kirjeldatud ettevõtte põhikirjas ja aktsiate prospektis. (Hänni, 2008)

Aktsiaid kutsutakse volatiilseteks instrumentideks, sest aktsiate hinnad on väga kiiresti muutuvad (Hänni, 2008). Ühe hea näite saab tuua seoses Enefit Green aktsia börsile tulekuga 2021. aasta novembris. Esimese börsipäeva lõpuks kerkis aktsia hind 4,42%, mis on aktsiate börsile tuleku puhul märkimisväärne hinnatõus (Enefit Green tegi kõva tõusu, aga börsi parim aktsia tuli ootamatust kohast, 2022). Raamatus „Rahaedu Põhimõtted” on autorid (2020) välja toonud, et fundamentaalanalüüs eeldab, et aktsiahinnad sõltuvad ettevõtte finantsnäitajatest, üldisest käekäigust ning kasvuootustest.

Seda, millest aktsia hind turul sõltub, on tegelikult raske ette ennustada, sest mõjutajaid võib olla mitmeid. Üheks kõige tõhusamaks investeerimisstrateegia aktsiate puhul on omada kõrge dividenditootlusega aktsiaid. Dividende reinvesteerides tekib kumulatiivne tootluse efekt, mis võib pikas perspektiivis anda suure eelise võrreldes aktsiate hinnatõusule lootmisel.

Raamatus „Väärtpaberite teejuht” on välja toodud, et kõige paremad aktsia kauplejad on nooremad kuni 30-aastased, sest kiire reaktsioon ja väike kauplemismaht annab aktsiatega kauplemises mõningaid eeliseid. Tavaliselt on selles vanuses inimesed ka riskialtimad, mille tulemusena võidakse osa saada suurtest aktsia hindade tõusust.

Autor on öelnud, et pühendunud ja õppimishimulised investorid saavad hakkama ka muutlikes ja keerulistes oludes, kui nad kauplevad vähe ning hoiavad tehingukulud võimalikud väikesed. (Hänni, 2008)

Aktsiaid nimetatakse suhteliselt kõrge riskiga instrumendiks. Investeerimisel tuleb arvestada ka mõningate riskidega, mis kaasnevad aktsiatesse investeerimisel (*4 major asset classes explained*, 2022; Hänni, 2008):

- aktsia varasem tootlus ei pruugi näidata tuleviku prognoositavat tootlust;
- tururisk ehk turg võib tõusta ja langeda;
- emitendi risk on võimalus, kui aktsia hind langeb majandusolukorra, finantsnäitajate või muude emitendi tegevust tingitud asjaolude tõttu;
- likviidsusrisk ehk mõnikord võib olla väga raske aktsiad müüa, sest börsil ei ole aktsia vastu nõudlust;
- negatiivsed uudised reguleerivad aktsia hinna kõikumist;
- ettevõtte suurus- väiksemate ettevõtete aktsiad võivad olla vähem likviidsed ja kõikumamate hindadega kui suurte ettevõtete omad;
- teiste riikide aktsiatesse investeerimisega kaasneb valuutarisk;
- ebapiisavast investeeringute harjutamisest tulenev risk.

Investor peab samuti arvestama sellega, et lühiajalisel perioodil võib olla aktsial negatiivne tootlus. Aktsiainvesteeringutesse raha paigutades tuleks silmas pidada, et investeeritud raha ei läheks vaja vähemalt kolme aasta jooksul. Suur risk on investeerida aktsiatesse raha, mida võib kohe uuesti vaja minna. Samuti peab investor arvestama sellega, et pikaajaline tootlus võib kujuneda ka ebapiisavaks ja takistada isiklike investeerimiseesmärkide täitmist. (Hänni, 2008)

Aksia jaotuvad nii liht- kui ka eelisaktsiatesse. Aktsiatesse investeerimine on suhteliselt kerge ja kättesaadav kõigile huvilistele, sest aktsiad on esindatud börsil. Aktsiaid on volatiilsed instrumendid see tähendab seda, et aktsiahinnad on väga kõikumad. Seda, millest aktsia hind sõltub on väga raske ette ennustada. Pikaajaliselt investeerides aktsiatesse kasutatakse võimalust investeerida dividendiaktsiatesse, mis toodavad passiivset tulu investoritele. Aktsiad kuuluvad kõrge riskiga finantsinstrumendid hulka ning enne kui aktsiatesse investeeritakse tuleb arvestada ja läbi mõelda kõik riskid, mis võivad aktsiatesse investeerimisel kaasneda.

1.6 Võlakirjadesse investeerimine

Võlakirju nimetatakse fikseeritud tuluga väärtpaberiteks, sest võlakirjad pakuvad investoritele kokkulepitud tulumäära (Hänni, 2008). Raamatupidamise- ja maksuinfoportaali kohaselt on võlakiri pangalaenule sarnane võlainstrument, mille puhul ettevõtte müüb usalduskrediiti investoritele, mitte ei võta pangast laenu.

Võlakirja investorid saavad ostes ettevõtte või riigivõlakirju kindlaks määratud tootlust ehk kupongimäära, välja laenatud summa eest ehk nimiväärtuses ning millel eksisteerib kindel tähtaeg ehk lunastustähtaeg (Pärs, 2018).

Võlakirja nimiväärtuseks nimetatakse summat, mis antakse võlakirja ostes laenuks. Näiteks ostes 1000 euro eest võlakirja, siis laenusumma on ka 1000 eurot. Võlakirju saab osta börsilt ning olenevalt turuolukorrale võib ostuhind olla nimiväärtusest odavam või kallim. (*4 major asset classes explained*, 2022)

Varade tootlus on fikseeritud tulumaksumääraga ehk võlakirja soetades saab eeldada tootluse suurust. Tavaliselt ei teenita eeldatavast tootlusest rohkem (*4 major asset classes explained*, 2022). Võlakirjadesse investeerides kõige olulisem näitaja on kindlasti võlakirja tulumäär tähtajani. Võlakirja tulumäär näitab aasta tootlust, kui ostetakse võlakiri praeguse hinnaga ning hoiustatakse kuni tähtaja lõpuni. Peaaegu kõigile võlakirjadele määratakse kindel tähtaeg, mil võlakirja emitent peab laenuks saadud summa tagasi maksma. (Hänni, 2008)

Oluliseks aspektiks, mida tähele panna, on investearingu ajastatus, seega võib osaleda võlakirjade esmases avalikus pakkumises või osta neid järelturult. Avalik pakkumine on mõeldud Eesti jaeinvestoritele ja ka institutsionaalsetele investoritele. Võlakirjade soetamiseks on vajalik Balti väärtpaberikonto olemasolu ning esitada tuleb märkimiskorraldus, mida on võimalik teha kõikide kontohaldurist pankade vahendusel.

Kõiki võlakirju saab märkida elektrooniliselt internetipangas. (LHV, 2020) Enne võlakirja investeerimist peab investor läbi mõtlema, kas ettevõtte on jätkusuutlik tegevusala ning kas ta on võimeline laenu tagasi maksma. Aastane intress makstakse investorile välja iga kuue kuu tagant ehk kahes osas (Liivamägi, Talpsepp, & Vaarmets, 2020).

Võlakirja risk sõltub enamasti instrumendi keerukusest ja ettevõtte krediidi kvaliteedist. Allutatud võlakiri on riskantsem kui tavaline võlakiri. Võlakirjadel on muidugi eelis aktsionäride ees, sest ettevõtte pankroti korral rahuldatakse enne võlakirjaomanike osad kui aktsionäride. Iga investor peab instrumentide valikul lähtuma oma riskiisust. (Pärs, 2018)

Võlakirjad on sobilikud investoritele, kes soovivad tulevaste laekuvate tulude osas kindlustunnet, ent on selle eest valmis saama ka pisut madalamat tulusust. Teisest küljest ei saa võlakirjaomanikud hääleõigust ettevõtet puudutavatest otsustest ning kaasaráäkimis võimalust ehk see tähendab, et võlakirja tulusus on piiratud. (Pärs, 2018)

Võlakirjadesse investeerimisega kaasnevad riskid, millega peab investor arvestama (Hänni, 2008):

- maksejõuetuse risk;
- madal tootlikkus;
- tulusus on piiratud;
- intressirisk;
- raha kaotamine.

Võlakirju nimetatakse ka üheks kõige parema riskiga instrumendiks, aga ka võlakirjadesse investeerimisel on riskid, millega iga investor arvestama peab.

Võlakirjade puhul müüakse peamiselt usalduskrediiti investoritele. Investorid peavad usaldama firma jätkusuutlikkust ning seda, et ettevõtte suudab laenu tagasi maksta koos intressiga. Võlakirjadesse investeerimine annab investorile kindlustunde ning tavaliselt ei teenita võlakirjadega rohkem kui tulusus algselt ette määratati. Võlakirjasid nimetatakse üheks kõige väiksema riskiga varaklassiks. Nagu ka iga teise investeeringuga on võlakirjadesse investeerimisel üks kõige suurem risk, millega tuleb arvestada maksejõuetuse risk.

1.7 Kinnisvarasse investeerimine

Kinnisvarasse investeerimine on otsene või kaudne osalus rahavoogudes, mida annab kinnisvara omamine, arendamine või opereerimine nende rahavoogude tulevases müügiväärtuses (Hänni, 2008). Kinnisvara on reaalselt või füüsiliselt vara. Kinnisvaraliike liigitakse neljaks vastavalt nende kasutusale. Esimene liik on elamukinnisvara, mis hõlmab endas uusehitisi kui ka edasimüügi kodusid. Tavaliselt kuuluvad siia alla kõik korterelamud, majad, vallamajad, puhkemajad jne. Teine liik on ärikinnisvara, kuhu alla kuuluvad näiteks kaubanduskeskused, meditsiini- ja haridushooned, hotellid ja kontorid. Kolmas liik on tööstuskinnisvara, mis hõlmab endas hoonete, kinnisvara ja ladude tootmist. Neljas liik on maa, mis hõlmab endas maad, töötavaid talusid ja rantšosid. (Kinnisvara: mõiste, tüübid, kuidas tööstus töötab, 2022)

Kinnisvara erineb teistest investeeringute varaklassidest oma olemuse tõttu. Skvortsov (2021) on öelnud artiklis „Puust ja punaseks: milline varaklass on investeerimiseks parim”, et kinnisvara on füüsilisel kujul olemas ehk see pole ainult number ekraanil. Tavaliselt nimetatakse kinnisvara investeeringuks hoonet, kus inimene ise sees ei ela.

Kinnisvarast teenitud tulu jaotatakse tegevus- ja kapitalituluks. Tegevustuluks nimetatakse pidevat passiivset tulu, mis on saadud näiteks kinnisvara üürile andmisest. Kapitalituluks nimetatakse vahet, mis tekib müügi- ja ostuhinna suhtest. (Hänni, 2008). Zirnaski (2007) sõnul on kinnisvara soetamine otsene või kaudne osalemine raha liikumises. Kõik inimesed, kes ostavad või müüvad kodu tegelevad kinnisvarainvesteeringuga. Kinnisvara ostmisel on oluline jälgida seda, millises majandustsüklis hetkel ollakse, sest keegi ei soovi soetada kinnisvara kui on ohumärgid, et peagi on tulemas krahh. 2021. aastal oli viimaste aastate kõige muutlikum kinnisvara aasta, mille käigus kinnisvara nõudlus kasvas meeletult. Luminori jaekaubanduse juhi Rebase (2022) sõnul on sellise olukorra tekitanud suur vaba raha hulk, mis on inimeste pangakontodel ja eriti aitas kaasa sellele ka pensionireform, mis jõustus samuti 2021. aastal. Rebane (2022) on öelnud, et kinnisvara ostuks ei ole kunagi halb aeg, aga ostu sooritades tuleb lähtuda rahatarkuse põhimõtetest ning soetada sellist kinnisvara, millele on nõudlus ka tulevikus. BestCrediti uuringu kohaselt kavatseb enam kui 20 000 inimest pensioniraha suunata kinnisvara turule, mis lisab hoogu veelgi juba toimuvale hinnarallile. „Umbes 15 000 inimest kavatseb otsesõnu investeerimiskinnisvara osta, ligi 9000 inimest kavatseb enda kodu remontida või parema vastu vahetada, ” täpsustas Käära. Samuti on Käära sõnul kõige tüüpilisem kinnisvarasse investeerija keskealine inimene, kel pole väärtpaber investeeringutega mingit kogemust ning kes on pankade suhtes pigem umbusklik. (Käära, 2021)

Kinnisvarasse investeerijaid saab liigitada kaheks: aktiivseteks- ja passiivseteks investoriteks. Aktiivne kinnisvara investor üürib igakuiselt kinnisvara hoonet välja. Kinnisvara välja üür aitab kaitsta raha inflatsiooni eest, sest sageli kasvavad üürihinnad koos elu kallinemisega (4 *major asset classes explained*, 2022). „, 2022. aastal on üürihinnad kasvanud aastas üle 15% , ” ütles Arco Vara kinnisvaraanalüütik Mihkel Eliste. (Eliste, 2022) Üürihindade kiire kasvu on soosinud majanduse taastumine peale koroonakriisi ning väga suur inflatsioon 2022. aastal, mis algas peale Ukraina sõda Venemaaga. Derbnevi (2022) prognoosi kohaselt püüavad inimesed vältida inflatsiooni mõju ning ostavad kinnisvara, see aga võib lühiajaliselt kaasa tuua kinnisvarahindade tõusu. Samuti toob välja ta aspekti, et Ukrainast Eestisse tulevate sõjapõgenike arv on nii suur, et kinnisvara turul tekib elamispinna jaoks meelestu nõudlus, mis omakorda viib üüri- kui ka kinnisvara ostuhinnad lakke.

Roosaare (2015) sõnul passiivne investor seostab ennast pigem kinnisvarafondide ja ühisrahastusega, mille suur pluss on see, et tehingu tulemuslikkus ei sõltu investorite käitumisest. Ühisrahastus on investeerimisviis, mille puhul kasutatakse kinnisvarainvesteeringu puhul kapitali kaasamist ühisrahastusse. Mitmed investorid ühendavad oma rahalised vahendid ning see omakorda võimaldab investoritel investeerida erinevatesse kinnisvaradesse ilma, et peaks tegelema näiteks hüpoteegimaaklerite, töövõtjate või muu sellisega.

Kinnisvara nimetatakse üheks kõige madalama riskiga investeeringuks, sest kinnisvara pakub stabiilset sissetulekut ka kõige raskematel aegadel näiteks majanduskriisi ajal (Zirnask, 2007). Kinnisvarasse investeerimisel on ka riskid, millega võiks iga investor arvestada (Zirnask, 2007; 4 *major asset classes explained*, 2022):

- kinnisvara pole väga likviidne vara ehk seda ei saa kiirelt rahaks ümber vahetada;
- müümise- ja ostmise protsess võtab aega;
- kinnisvara objektidel on igakuised hoolduskulud ja ajapikku hoone amortiseerub;
- kinnisvara nõuab investorilt kulutusi ka siis, kui vara seisab niisama ning ei teeni tulu;
- kinnisvarainvesteering on kapitalimahukas ja tihtilugu ei võimalda see hajutada riske mitme investeerimisobjekti vahel;
- kinnisvarainvesteeringud võivad olla allutatud majanduslikel tingimuste mõjule kinnisvara väärtuse kõikumisel, intressimäärade muutustel ja kinnisvara rentimisega seotud riskidel näiteks rendihäiretel.

Ühisrahastusse investeerimisel on ka miinuskohad, millega peab iga investor arvestama. Kinnisvara ühisrahastusse investeerimise riskid on samad, mis kõigil teistel varaklasside puhul. Näiteks kui investeering ebaõnnestub, kaotab investor igal juhul raha.

Samuti on olemas suurem kinnisvaraarendajate maksejõuetuks jäämise risk ning nagu ikka kinnisvaral puudub likviidsus. Eestis on kõige populaarsemad ühisrahastuse platvormid: *Crowdestate*, *RealtyShares*, *Prodigy Network* ja *RealtyMogul*. (Crowdestate, 2020)

Kinnisvaraks nimetatakse reaalist või füüsilist vara, mida omab kinnisvara omanik. Kinnisvara saab ära jaotada nelja erineva liigi vahel. Nendeks liikideks on: elamukinnisvara, ärikinnisvara, tööstuskinnisvara ja maa. Kinnisvarast teenitud tulu jaotatakse enamasti tegevus- ja kapitalituluks. 2021. aastal oli kõikidele kinnisvarasse investeerijatel väga muutlik aasta, sest kinnisvara hakkas tänu majanduse stabiliseerumisele jälle hindade osas väga kiiret kasvu tegema. Samuti kasvavad nii kinnisvara kui ka üürihinnad 2022. aastal seoses pensioni teise samba reformiga ning olukorraga maailmas. Kinnisvarasse investeerijaid on kahte liiki: aktiivsed- ja passiivsed investorid. Kinnisvara nimetatakse üheks kõige väiksema riskiga varaklassiks, sest kinnisvara suudab oma väärtuse säilitada ka kõige raskematel aegadel.

1.8 Krüptovaluutasse investeerimine

Krüptovaluuta on tehnoloogia, investeerimisvõimalus ja täiesti uus viis raha käsitlemiseks. Eesti Krüptoraha Liit on öelnud, et krüpto on rahasüsteem, mida iseloomustab krüptograafiliselt üles ehitatud turvalisus, isereguleeruv maksesüsteem ning tarkvara ja võrgu läbipaistvus. (Mis on krüptoraha?, s.a). Domeen bitcoin.org registreeriti 18. augustil 2008. aastal ja juba 2009. aastal käivitati esimesed kaks kaevandusmasinat ning kaevandati esimesed 50 *Bitcoin*'i. (Sauga, 2018)

Krüptoraha on alaliik digitaalrahast ehk see on alternatiiv füüsilisele rahale nagu näiteks paberraha või mündid. Krüptoraha nimetatakse tänapäeval kui uueks digitaalseks kullaks, mille omamine annab sama väärtuse kui hetkel kulla omamine. Krüpto on ühik, mis on ainult digitaalses vormis ning sellel on väärtus nagu igal teisel rahaühikul. Hajutatud krüptoraha on võimalik kasutada ilma kolmanda osapooleta. See tähendab seda, et tehingud ei käi läbi pankade vaid hoopis läbi krüptovaluuta platvormide. Selle tulemusel saab krüptoraha väga hõlpsasti saata üle interneti ükskõik kellele ilma tsentraalse vahendajata. (Mis on krüptoraha?, s.a).

Mika Lammi on öelnud artiklis „Mis on plokiahel ja miks kõik sellest räägivad”, et plokiahel on 2008. aastal loodud andmebaasitehnoloogia, mis on küllaltki erinev seni kasutusel olevatest tehnoloogiatest. See erineb teistest andmebaasidest just oma jagatud olemuse tõttu. See tähendab, et andmebaas eksisteerib samal ajal sünkroonsena korraga mitmes kohas. Sauga (2018) sõnul on plokiahel võrreldav raamatu trükkimisega, aga erinevus seisneb selles, et plokiahela sisu on avalikkuse eest peidetud, vorm on väga täpselt kõigile teada ja ka kontrollitav igal ajal.

Plokiahel ühendab ja tagab kõik andmed, mille tulemusel ploki ahelasse sisestatud info püsib seal igavesti ega ole muudetav tagantjärele (Mis on plokiahel ja miks kõik sellest räägivad?, 2017).

Selleks, et krüptoturule tuleks juurde *Bitcoin*'i tegeletakse pidevalt kaevandamisega. Selle protsessi käigus kaevandajad moodustavad juba kontrollitud tehingutest ülimat ressursi nõudva arvutuse abil tehingu plokkide ja saavad selle eest preemiaks ringlusesse lastavaid uusi *Bitcoin*'ne. Uute *Bitcoin*'ide ringlusesse laskmisega kompenseeritakse kaevandajate panust süsteemi tööshoidmisel. Tehingu plokkide eest saadav *Bitcoin*'ide arv väheneb ning seda arvestades tuleb ühel hetkel hakata kaevandavate panust kompenseerima teenustasudega. Kaevandajad kasutavad spetsiaalset riist- ja tarkvara, kusjuures selle keerukuse juures kasutatakse üldjuhul ASIC (*application specific integrated circuit*) riistvara. (Mis on krüptoraha?, s.a)

Krüptorahasse investeerimine on äärmiselt riskantne investering. Võrreldes teiste instrumentidega on krüptoraha kõige kiiremini muutuv instrument. Kõikumine tuleneb sellest, et krüptoturg ei ole reguleeritud ning kontroll selle üle puudub täielikult. Seetõttu ei saa krüptovaluutat kunagi võrrelda ehtsate valuutadega, kus jälgitakse turu kõikumisi olulise täpsusega vältimaks raha väärtuse järsku muutumist. Krüptorahasse investeerimine sobib väga kõrge riskitaluvusega inimestele, sest ühe päevaga võidakse kaotada kogu vara. (Mis on krüptoraha?, s.a)

2022. aasta maikuus algas krüptovaluuta meeletu langus, kus maailma suurim krüptovaluuta *Bitcoin* langes USA börsi languse taustal 10% , mis on viimase kahe kuu suurim ühepäevane langus. Miinuses on ka kogu ülejäänud krüptoturg, sest nii kui langeb *Bitcoin* langeb kogu krüptovaluutaturg. Analüütikute sõnul võib kogu krüptovara langus kesta terve suve. (Alliksaar, 2022). Sellegipoolest on krüptovaluutasse investeerimine aina populaarsust kogunud investorite seas. Mochere on teinud põhjaliku turu ülevaate 2022. aastal kõige populaarsematest krüptovaluutadest, kuhu investorid raha investeerivad. Kõige populaarsemad krüptovaluutad 2022. aastal on *Bitcoin*, *Ethereum*, *Dogecoin*, *Cardano*, *Polkadot*, *Ripple*, *Bitcoin Cash*, *Ketlink* ning *Täht* (Mochere, s.a).

Krüptovaluuta on rahaühik, mis esineb digitaalsel kujul. Krüptovaluuta põhineb plokiahela tehnoloogia ehk valuutal on omadusi, mida ühelgi teisel rahaühikul ei esine. Kaevandamise protsessi abil luuakse uusi tehingu plokkide, mille käigus saadetakse *Bitcoin* turgudele. Krüptovaluutat nimetatakse üheks kõige kõrgema riskiga varaklassiks, sest selle vara üle puudub kontroll ning krüptovara turul puudub kindel kord. Välja toodud investeerimisviis sobib väga kõrge riskitaluvusega inimestele, sest kogu raha võib kaotada vaid ühe päevaga. Vaatamata sellele on krüptovaluutasse investeerimine aina populaarsust kogunud ning üha enam paigutatakse raha krüptovaluutasse.

1.9 Investeerimine pensioni investeerimiskonto kaudu

Alates 2021. aastast saab kogumispensioni sissemakseid suunata pensioni investeerimiskontole, mida nimetatakse lühendatult PIK-iks. Pensioni investeerimiskonto on kogumispensioni seaduse järgi kohustatud isiku nimel avatud pangakonto, kuhu laekub seaduses ette nähtud kogumispensioni makse (Kogumispensioni seadus). Pensioni investeerimiskonto on uus osa II pensionisambast, mille loomiseks ei tohi inimene olla esitanud avaldust II sambast lahkumiseks. (Pensioni investeerimiskonto (PIK), s.a)

Pensioni investeerimiskonto avatakse ja registreeritakse pankades. Eestis saab PIK-i avada järgnevates pankades: AS LHV, AS Luminor, AS SEB ja AS Swedbank. Samuti saab pensioni kontole kogutud fondide osakuid ümber suunata pensioni investeerimiskontole esitades osakute vahetamise avaldus (Pensioni investeerimiskonto (PIK), s.a).

Jätkates kogumist II sambasse pensioni investeerimiskonto kaudu annab võimaluse säästa tulumaksu, mis oleks kohustuslik maksta, kui tehakse kogumispensioni sambast väljamakse (Reform 2021, s.a; 10 põhjust, miks võtta II sambast lahkumise avaldus tagasi, s.a). Samuti panustab riik sotsiaalmaksust 4% investeerimiseks juurde ning jätkub tavapärane süsteem. Kogutud pensionivara saab kontole viia üle tulumaksuvabalt ning teenustasudeta. Pensioni investeerimiskonto haldamine on tasuta ning sellel kontrol puudub hooldustasu (Koni, 2021). Pensioni investeerimiskontole laekunud raha investeeritakse. Pensioni investeerimiskontoga seotud väärtpaberikontot registreeritakse ainult pensioni investeerimiskonto kaudu soetatud finantsvaraga (Pensioni investeerimiskonto, 2020). Pikkani (2021) on kutsunud pensioni investeerimiskontot uue süsteemi mõistes eraldi pensionifondiks, mille juht on inimene ise. See on uus investeerimislahendus kogenud või õpihimulistele investoritele.

Selleks, et inimene suudaks ise oma pensionivara juhtida ja investeerida peab tal olema isiklik huvi finantsmaailma vastu. Samuti peab pensioni investeerimiskontole haldamise jaoks olema palju aega, et jälgida tehtud investeeringute käitumist. Pensioni investeerimiskonto on alternatiiv kogumispensionile, kus kogu pensioniraha investering jaotus ära fondide vahel.

Nüüd on võimalus investeerimisega kaasnevaid riske hajutada, sest lisaks mitmele pensionifondi osakule saab raha hoiustada pensioni investeerimiskontol ning teha läbi selle investeeringuid.

Kui inimene ikkagi tunneb, et ei soovi ise pensionivara eest vastutada ja seda juhtida, siis on võimalus suunata pensioni investeerimiskontol olev raha tagasi pensionifondi, mille eest vastutab edasi fondihaldur (Koni, 2021). PIK-i kaudu investeerimise puhul tulenevad riskid sellest, millisesse varaklassi investeeritakse.

Pensioni investeerimiskonto on üks viis, mida kasutada selleks, et pensionisambasse kogunenud raha hakata ise investeerima, aga säilitada selle protsessi juures 4% makse riigi poolt kogumispensioni sambasse. Lisaks ei kaasne pensioni investeerimiskonto kaudu investeerimisel tulumaksu kohustust riigi ees, kui pensionivara viiakse üle PIK-ile. PIK-i kaudu investeerimise riskid sõltuvad varaklassidest, millesse PIK-i kaudu investeeritakse.

2. EMPIIRILISE UURINGU METOODIKA

Empiirilise uuringu metoodika osas antakse ülevaade töö metodoloogilisest lähtekohtadest. Esmalt tuuakse välja empiirilise uuringu eesmärk ning eesmärgi saavutamiseks püstitatud ülesanded. Seejärel tutvustatakse KPMG Baltics OÜ ettevõtet, kirjeldatakse andmete kogumise meetodit, andmeanalüüsi meetodit, üldkogumit ja valimit.

Peale pensionireformi jõustumist 2021. aastal anti inimestele võimalus ise juhtida ja hallata enda pensionivara seoses II sambaga. Pensionireformi muudatus tekitas meedias kui ka ühiskonnas ärevust ning tõi välja peamise murekoha, et inimesed võivad hakata tegema pensionisambasse kogunenud rahaga emotsionaalseid otsuseid. 2019. aastal viidi läbi Eesti elanike seas finantskirjaoskus, millest selgus, et 17% inimestest kulutaksid ära pensioni II sambasse kogunenud raha. (Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring, 2019). Läbi viidud uuring koostati enne kui pensionireform jõustus. Seega saame öelda, et juba eelnevalt oli mingi osa kodanikest kindel, et kulutavad pensioni raha eratarbimises lihtsalt ära.

Uuringu eesmärk on anda ülevaade KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajate finantsotsustest seoses pensioni teise samba reformiga ja töötajate üldisest finantskirjaoskusest ning tulemuste põhjal teha järeldusi ja ettepanekuid töötajatele ja juhtkonnale töötajate finantskirjaoskuse parendamiseks.

Empiirilise uuringu eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgnevad ülesanded:

- koostada metoodika empiirilise uuringu läbiviimiseks;
- kaardistada ja analüüsida KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajate finantsotsuseid seoses pensioni II samba reformiga;
- teha järeldusi ja esitada vajadusel ettepanekuid KPMG Baltics OÜ juhtkonnale töötajate finantskirjaoskuse taseme parendamiseks.

Uuring viiakse läbi KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonnas, et teada saada, milliseid otsuseid tegid finantskõrgharidusega inimesed seoses pensioni II sambaga. KPMG Baltics OÜ töötajate seas ei ole varasemalt läbi viidud uuringut sellisel teemal.

Uuringu tulemuste analüüsi tulemusena saavad osakondade juhid ja töötajad informatsiooni mõlema osakonna finantskirjaoskuse, pensioni reformi- ja investeerimisalaste teadmiste kohta. Välja toodud tulemuste põhjal saab vajadusel teha ettepanekuid töötajate teadmiste arendamiseks.

KPMG Baltics OÜ on üks osa suurest rahvusvahelisest ärinõustamise võrgustikust, mis alustas teenuse pakkumist Eestis 1992. aastal. KPMG lühend on tulnud KPMG asutajate ees- ja perekonna nime tähtedest *Klynveld Peat Marwick Goerdeler*. KPMG kuulub maailmas *Big Four Accounting Firms* ettevõtete alla. KPMG filiaalid asuvad üle maailma 145 erinevas riigis ning kokku on ligikaudu firmas 265 000 töötajat (2023. aasta seisuga). Eesti ettevõttes on üle 220-liikmeline meeskond, kuhu kuuluvad oma ala spetsialistid väga erinevatest majandusvaldkondadest. KPMG Baltics OÜ Eesti filiaali klientide seas on ettevõtteid igast majandussektorist: on suurte rahvusvaheliste firmade tütarettevõtted ja edukaid kohalikke firmasid, on riigiasutusi ning valitsusväliseid organisatsioone. KPMG Baltics OÜ-s pakutakse väga mitmekesiseid teenuseid näiteks, audit, maksunõustamine, juhtimise- ja riskijuhtimise nõustamine, õiguslikud- ja juriidilised teenused ning ka raamatupidamisteenus. Eesti filiaal teeb tihedat koostööd Soome ja teiste Põhjamaade kontoritega, mis võimaldab klientidele pakkuda ühtset teenust kasutades eri riikide spetsialistide erialaseid, tehnilisi, keele- ja kultuurilisi teadmisi ning oskusi.

Empiirilise uuringu läbiviimiseks kasutati valdavalt kvantitatiivset põhimõtet. Kvantitatiivse meetodi kaudu on võimalik käsitleda teavet, mida on võimalik väljendada arvnäitajatega. Kvantitatiivse uurimismeetodi käigus ollakse objektiivne, tehakse numbrilist hindamist ja statistilist sekkumist. (Lagerspetz, 2017). Antud uuringu kontekstis tähendab see, et uuringutulemusi oli võimalik tunnuste alusel grupeerida, reastada, kasutada erinevate tunnuste alusel vastuste kombineerimist.

Üldiseks lähenemiseks oli deduktiivne strateegia. Lagerspetz (2017) selgitab, et deduktiivne lähenemisviis on enamasti suunatud uuringu tulemustele, mille puhul toimub liikumine üldiselt üksikule. Käesoleva uuringu puhul loodi esmalt teoreetiline alus ning seejärel kasutati seda empiirilise uuringu läbiviimisel.

Andmete kogumise meetod oli valdavalt kvantitatiivne ja andmete kogumiseks viidi läbi ankeetküsitlus, mille jaoks koostati ankeetküsimustik (Lisa 1). Ankeetküsimustik on organiseeritud küsimuste kogu, milles iga üksik küsimus on loogiliselt seotud uuringu ülesannetega. Ankeet algab sissejuhatusega, kus autor tutvustab ennast, tutvustab uuringu eesmärki ning selgitab, kuidas saadud infot kasutatakse. Küsitlus on tavapäraselt anonüümne ehk isikuandmed on piiratud. (Peets, s.a) Empiirilise uuringu küsitlus viidi läbi elektrooniliselt KPMG Baltics OÜ raamatupidamis- ja auditiosakonnas. Küsitlus koostati elektrooniliselt, et ankeetküsimustik jõuaks võimalikult paljude töötajateni väikese ajakuluga. Samuti on vastanute vastuste tulemusi väga efektiivne analüüsida, kui kõik andmed on automaatselt koondatud ühte dokumenti. Küsitlus koostati *Google Forms* keskkonnas.

Küsimustik saadeti töötajatele läbi töömeili ning vastuseid koguti 2023. aasta veebruari kuus. Pärast uuringu esialgset saatmist tehti töötajatele meeldetuletus pärast nelja päeva möödumist. Küsimustik algas tutvustava osaga, kus kirjeldati uuringu eesmärki. Seejärel esitati uuringu küsimused loogilises järjekorras. Küsimused koostati tuginedes eelnevalt välja toodud teoreetilistele seisukohtadele. Küsimustikus oli kokku 16 sisuküsimust ja 2 sotsiaal-demograafilist küsimust. Vastajatele anti võimalus jätta küsimustiku lõppu e-maili aadress, et uuringu tulemustest kokkuvõtte saada. See andis vastajatele võimaluse analüüsida ja võrrelda enda vastuseid teiste töötajate vastustega.

Lagerspetzi (2017) sõnul teevad ette toodud vastusevariandid lihtsamaks vastamise ning lihtsustavad hiljem vastuste võrdlemist ja analüüsi. Küsimustes olid peamiselt vastusevariandid ettetoodud, kuid vastajatele jäeti ka võimalus lisada omalt poolt mõni vastusevariant kasutades lahtrit muu. Ankeetküsimustikus olid valdavalt suletud ehk kinnised küsimused, kuid vastajatel oli ka võimalus lisada oma vastus ise valikusse „muu”.

Samuti kasutati küsimustikus Likerti skaalat (*Linkert Scale*), mis on mittevõrdleva skaala tüüp, mis on üks kõige usaldusväärsemaid hoiakute mõõtmise meetodeid. Täpsemalt oli kasutusel Likerti-tüüpi viiepalli skaala töötajate arvamuste hindamiseks, kus 1 tähendas „väga negatiivselt” ja 5 tähendas „väga hästi”. Likerti skaalat kasutades saab teada vastanute arvamust võimaldades märkida konkreetse taseme, kas välja toodud väitega nõustutakse või mitte või millisel määral nõustutakse. (Jamieson, 2022). Järgides Andmekaitse Inspektsiooni (Isikuandmed, 2019) nõudeid kaitsta vastanute isikuandmeid on kõikide vastajate andmed anonüümsed.

Empiirilise uuringu üldkogumiks on KPMG Baltics OÜ raamatupidajate- ja auditiosakonna töötajad ehk valimi moodustab kõikne valim. Kõikne valim tähendab, et üldkogumis uuritakse kõiki uuritavaid ehk valikuid vastanute seas ei tehta. (Rämmer, 2014)

Üldkogumi moodustavad 2023. aasta seisuga 102 töötajat KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonnas. Küsimustikule vastas kokku 56 inimest, mis moodustab üldkogumist ümardatult 55%. Uuringu valimi moodustasid ettevõtte raamatupidamis- ja auditiosakonna töötajad, kellel on omandatud majandus/finants/rahandusalane haridus.

Ankeetküsimustiku tulemused analüüsiti *Exceli* tabeli abil, kus süstematiseeriti vastanute vastused ning vastuste põhjal viidi läbi kirjeldav statistiline analüüs. Öunapuu (2014) sõnul on kirjeldav statistiline meetod mõeldud kirjeldamiseks kogutud andmeid ning andmete põhjal kokkuvõtte tegemiseks. Tulemuste analüüsimiseks kasutati ka võrdlusmeetodit.

Võrdlusmeetod on vastandamise kõige iseloomulikum viis, mille kaudu tavaliselt otsitakse välja just need tunnused, mis kõige teravamalt vastandamist võimaldavad. Vastandamiseks on vaja üht teisest selgesti eristada, mille tõttu töötatakse välja rohkem või vähem detailseid tunnuste loendeid. (Õunapuu, 2014) Uuringus võeti võrdluse alla töötajate vanusest ja haridustasemest tulenevad otsused seoses pensioni reformiga, investeerimisotsustega, finantskirjaoskusega ning riskivalmidustasemega. Näiteks jaotati töötajad kahte vanusegruppi üle 30- aastased ja alla 30- aastased, et võrrelda erinevas vanuseklassis olevate töötajate riskivalmidustaset. Võrdlustes toodi välja peamiselt kõige teravamad vastandumised, mis uuringu tulemustest välja kujunesid.

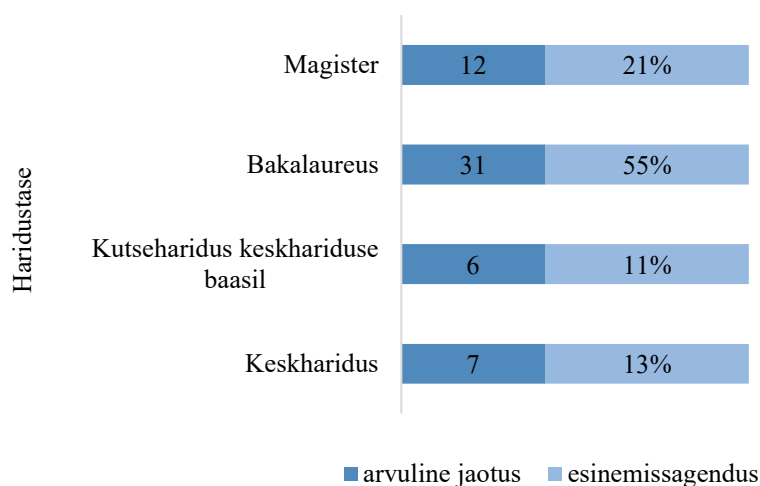
Uurimistulemused esitati töös tekstina ning töö sisu täiendati jooniste ja tabelitega. Jooniste ja tabelite andmed tulenevad läbi viidud küsimustikust. Kõik tulemused, mis on esitatud protsendina ümardatakse järgnevalt töös täisarvuni.

Uurimistulemused on vajalikud KPMG Baltics OÜ töötajatele ja juhtkonnale. Tulemusi kasutatakse ettevõttes töötajate teadmiste parendamiseks ning ettevõtte saab üldise arusaama, milline on töötajate teadlikus kahe osakonna peale kokku pensioni teise samba reformist, investeerimisest ning töötajate rahatarkusest. Uuringu tulemusena saadakse teada kitsaskohad töötajate teadmistest ning nende puuduste põhjal saab ettevõtte edasiseks tegevuseks planeerida, näiteks ettevõtte siseseid koolitusi töötajate teadmiste arendamiseks. Samuti aitab uuring läheneda töötajate teadmiste arendamiseks teema põhiselt, sest uuringust võib selguda, millisel uuringul käsitletaval teemal ei tunne töötajad ennast kõige kindlamalt.

3. PENSIONI REFORMIST TINGITUD FINANTSOTSUSTE ANALÜÜS KPMG BALTICS OÜ RAAMATUPIDAMISE- JA AUDITI OSAKONNA NÄITEL

Uuringu tulemuste analüüsi peatükis antakse ülevaade KPMG Baltics OÜ raamatupidamis- ja auditiosakonna töötajate otsustest ja teadmistest seoses pensioni II sambaga, töötajate finantskirjaoskusest ja säästmisharjumustest ning riskivalmiduse analüüsi varaklassidesse investeerimisel kujul. Küsimustiku küsimused koostati vastavuses lõputöö teoreetiliste lähtekohtadega.

Uuringule vastas kokku 102-st töötajast 56 töötajat, mis moodustab kogu valimist 55%. Sotsiaal-demograafilised küsimused, mis töötajatelt küsiti olid vanus ja haridustase. Kuna raamatupidamise- ja auditiosakonnas töötavad väga erineva haridustaseme ja vanusega inimesed, siis on hea luua nende küsimuste abil empiirilise uuringu tulemuste analüüsi võrdlusi kasutades võrdlusmeetodit. Keskmine vanus vastanute põhjal mõlema osakonna arvestuses on 29 aastat. Pigem jäävad ülekaalu alla 29 aastased, kokku on neid küsimustiku vastuste järgi 32 inimest ning üle 29 aasta 24 inimest. KPMG Baltics OÜ annab väga palju võimalusi noortele inimestele, kes alles omandavad kõrgharidust või on juba kõrghariduse omandanud. Sellepärast on ka vastanute arv pigem nooremapoolne ehk alla 29 aasta. Uuringu tulemuste põhjal selgus, et 24 inimest on vanusevahemikus 21-25, 11 inimest 31-35 vanusevahemikus, 10 inimest 26-30 vanusevahemikus, 6 inimest 36-40 vanusevahemikus ja 5 inimest 41-56 vanusevahemikus. Järgneval joonisel on välja toodud töötajate haridustasemed ning nende protsendiline osakaal (Joonis 1).

Joonis 1. Töötajate haridustaseme jaotus

Haridustase on ettevõttes väga olulisel kohal, sest auditi- ja raamatupidamise eriala nõuab ka erialast haridust nagu on välja toodud ka Kutsestandardis. Uuringu tulemuste põhjal selgus, et kõige enam on töötajatel bakalaureuse kraad, mis moodustab vastanuist 55% ning sellele järgneb magistri kraad moodustades vastanuist 21%. Kutseharidus keskhariduse baasil ja keskharidus on kokku 24% töötajatest. Töötajate haridustaseme jaotus on toodud Joonisel 1 (lk 28). Saab järeldada, et ettevõttes on ülekaalus kõrgharidusega töötajad ehk bakalaureuse ja magistri kraadiga töötajad, kes enda teadmiste pagasiga pakuvad ettevõttele väärtusliku tööjõudu. Vaatamata nooremapoolsele generatsioonile on ikkagi märkimisväärselt suur osa töötajatel omandatud kõrgharidus, mis annab finantsalal töötamisel eeliseid teiste tööjõuliste inimeste ees.

3.1 Pensionireformist tingitud töötajate otsuste analüüs

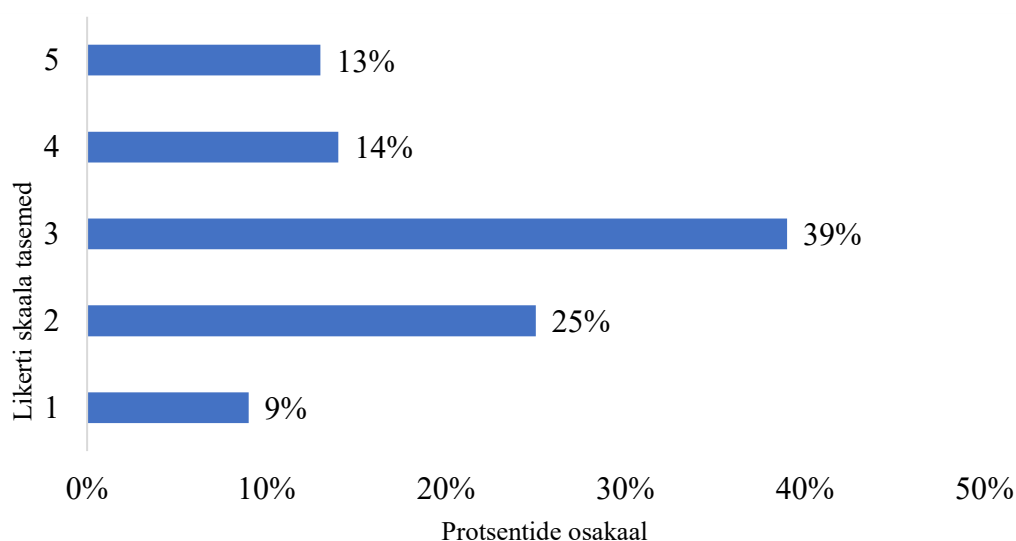
Järgnevas peatükis analüüsitakse töötajate otsuseid, mis on tingitud pensioni II sambas tehtud muudatustest. Kõigepealt paluti töötajatelt saada informatsiooni nende teadmiste kohta seoses pensionireformiga ning nende hinnangut pensioni II samba reformi muudatusele. Seejärel uuriti, millised otsused tegid töötajad seoses pensionireformiga ning mis olid põhjused, miks ühe või teise variandi kasuks otsustati.

Selleks, et teada saada töötajate teadmised II samba reformist küsiti neilt küsimus, millised on nende teadmised pensioni II samba reformist. Tulemuste põhjal hindavad 7% vastanutest enda teadmisi väga heaks, 45% vastanutest enda teadmisi piisavalt headeks ning 39% vastanutest rahuldavaks. Suurem osa vastanutest hindab ikkagi 2021. aastal jõustunud reformiga kaasnenud muudatuste osas enda teadmisi väga heaks või piisavalt heaks. Kuna raamatupidamise- ja auditiosakonna töös peab olema teadlik hetkel kehtivatest seadustest ja regulatsioonidest siis saab järeldada, et töötajad on eeldatavalt kokku puutunud igapäeva tööd tehes pensioni II samba reformi puudutavate teemadega ning on teadlikud olulistest muutustest, mis 2021. aastal kehtima hakkasid. Inimesed, kes hindasid enda teadmisi rahuldavateks ei pruugi olla kokku puutunud antud teemaga või ei ole veel jõudnud uude reformi piisavalt süveneda ning ei tunne ennast sellel alal kindlalt. Seega saab järeldada, et enamus töötajad on teadlikud Eesti pensionisüsteemis toimunud muudatuse osas.

Üldiselt saab öelda, et enamus töötajaid hindavad enda teadmisi piisavalt headeks ja rahuldavateks, kuna nende igapäeva töös on oluline see, et nad oleksid kursis muudatustega, et õigesti tehinguid kajastada ja kontrollida, sest seadustes tehakse pidevalt muudatusi ning kõik tehingud peavad olema kajastatud vastavalt seadustele ja regulatsioonidele.

Seega saab tulemuse põhjal eeldada, et suuremal osal töötajatest on piisavad teadmised pensionisüsteemis toimunud muudatuste osas, et nende teadmiste põhjal langetada finantsotsused.

Pensioni II sambas toimus 2021. aastal muudatus, kus esmakordselt muudeti pensioni II samm vabatahtlikuks. Varasemalt on olnud kogumine pensioni II sambasse kohustuslik ning raha oli võimalik välja võtta alles pensionile minnes. Nüüd on inimestel võimalik otsustada, kas nad soovivad pensioni II sambasse raha koguda või võtavad raha pensioni II sambast välja ning sellisel juhul ei ole enam võimalik kümne aasta jooksul pensioni II sambaga liituda.

Joonis 2. Töötajate hinnang muuta pensioni II samm vabatahtlikuks

Sellest tulenevalt sooviti uurida, kuidas hindavad ettevõtte töötajad otsust muuta pensioni II samm vabatahtlikuks (Joonis 2). Küsimustikus oli kasutusel Likerti viiepalli skaala. Uuringust selgus, et kõige rohkem on valitud Likerti skaalal number 3 (39%), mis võib tähendada seda, et inimesed ei oska anda hinnangut kas otsus oli positiivne või negatiivne ehk nad jäävad neutraalseks. Üheks põhjuseks, miks töötajad ei oska veel hinnangut anda võib olla see, et pensionireformist on 2023. aastaks möödunud veel liiga vähe aega ning tehtud muudatus on esmakordne võimalus võtta pensioni II sambast kogunenud raha välja enne pensioniikka jõudmist. Võib oletada, et töötajad ei oska veel võtta seisukohta, sest otsuse tagajärgi ei ole veel ilmnunud ning need võivad ilmneda alles mitmekümne aasta pärast peale otsuse jõustumist.

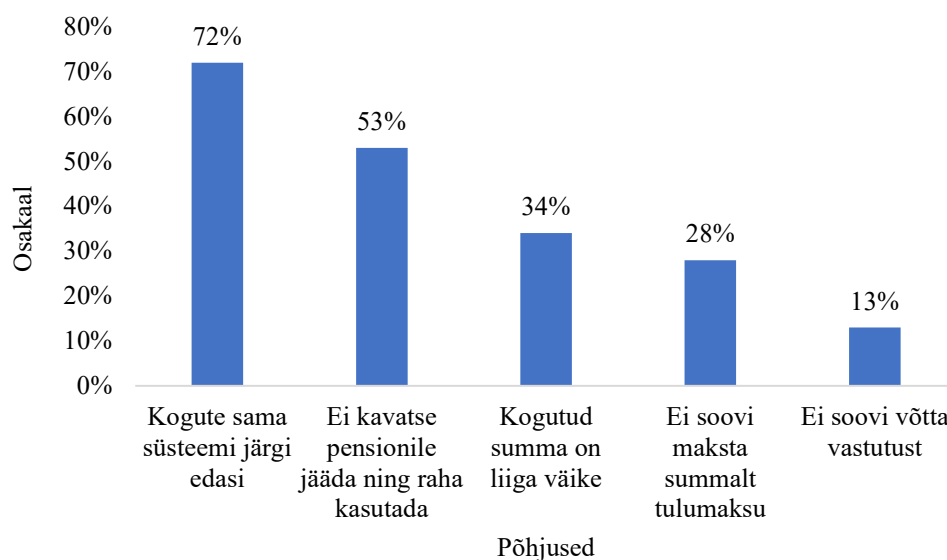
Enamik töötajaid on siiski seisukohal, et pensioni II samba vabatahtlikus muutmine ei ole õige otsus. Analüüsides Likerti skaalal alla keskmise (alla 3) vastanuid siis on skaalal 1 ja 2 vastanute arv suurem kui skaalal 4 ja 5.

Alla 3 punkti andis vastuse 19 inimest, mis teeb kokku 33% ja üle 3 punkti andis vastuse 15 inimest ehk kokku 26%. Põhjendusena saab tuua asjaolu, et ettevõttes töötavad kõrgharidusega inimesed, kes tahavad teha pikaajalisi investeerimisotsuseid ning mõtlevad vanaduspõlve heaolule ning hindavad riigi poolset panust pensioni II sambasse. Samuti võib oletada, et töötajad ei soovi, et inimestele antakse võimalus võtta pensioni II sambast raha välja enne pensioniikka jõudmist, sest nii võivad inimesed praegu teha läbimõtlemauid ja emotsionaalseid otsuseid mõtlemata enda tuleviku heaolu peale. Välja toodud murekoht selgus ka BestCrediti poolt läbi viidud uuringust, millest selgus, et kümned tuhanded inimesed kulutavad pensioni II sambasse kogunenud raha eratarbimises ära. (Kreek, 2021) Seega saab järeldada, et KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajad ei ole pigem rahul uue reformiga muuta pensioni II sammas vabatahtlikuks.

Saades teada vastanute hoiakud ja arvamused seoses II samba reformiga, siis paluti vastata kõigil, milliseid otsuseid võtsid vastu KPMG Baltics OÜ töötajad seoses toimunud muudatusega. 95% ehk valdav enamus vastanutest jätkasid senini kehtinud korda ehk jätkasid sissemaksete tegemist pensioni II sambasse ning ei võtnud kogunenud raha välja. Vaid 5% vastanutest peatas sissemaksed ning tegi kogumispensionist väljamakse. Võttes arvesse eelneva küsimuse tulemusi, siis võib arvata, et vastanute soov jätkata senini kehtivat korda tuleneb sellest, et nad ei hinda otsust teha pensioni II sammas vabatahtlikus positiivselt ning neil ei ole veel hetkel kindlat seisukohta, kas nad sooviksid ise võtta enda pensionivara eest vastutust ja hakata ise seda juhtima. Samuti saab luua seose eelneva vastuse tulemusega, et töötajad pigem ei ole rahul uue pensionisüsteemi muudatustega ning selle tõttu jätkasid nad kogumist pensioni II sambasse vana korra järgi ehk nad hindavad II samba vajalikkust ning tunnevad tuge ja turvalisust, et neil on pensionipõlve jaoks mingi rahasumma kindlasti kogunenud, mis võib olla tulevikus väga väärtuslik lisatulu. Mitte keegi vastanutest ei võtnud vastu otsust suunata pensionivara PIK ehk pensioni investeerimiskontole. Võib oletada, et töötajad ei ole veel piisavalt teadlikud pensioni investeerimiskontost ning sellega kaasnevatest võimalustest. Tulemuse põhjal saab järeldada, et peaaegu kõik ettevõtte töötajad jätkasid senini kehtinud pensioni süsteemi ning ei soovinud teha muudatusi enda pensionivara kogumisega. Võib oletada, et töötajad on rahul ka pensioni II samba tootlikkusega ning neile sobib süsteem, kus nad ei pea ise tegelema enda pensionivara juhtimisega, mis oleks neile lisa kohustus ja võtaks aega ja süvenemist igapäeva elu kõrvalt.

Samuti võib oletada, et inimestel on lihtsam võtta vastu negatiivset tootlust ehk raha kaotust, kui selle on põhjustanud keegi kolmas isik, hetkel siis näiteks fondihalduri poolt tehtud otsused. Inimestele võib see psühholoogiliselt olla lihtsam variant, kui see kui nad ise otsustavad mingi investeeringu kasuks, kuid tegelikult tootlikus ei ole üldse see, mis algselt oodati. Nii ei saa nad otseselt enda otsuseid kuidagi hinnata või enda peale pahane olla, et tegid valed investeerimisotsused.

Kuna pensioni II sambasse kogumine vana süsteemi järgi oli niivõrd ülekaalus võrreldes pensioni II sambast lahkunutega, siis uuriti ka töötajatelt põhjuseid, miks jätkati pensioni II sambasse raha kogumist. Küsimustikus toodi vastanutele eeldatavad vastusevariandid ette, mida töötajad võiksid vastata põhjenduseks, kuid neile jäeti ka võimalus lisada enda poolt mõni põhjus, mida veel ei olnud välja toodud. Esmalt võeti vaatluse alla viis kõige populaarsemat vastust töötajate seas (Joonis 3).

Joonis 3. Töötajate põhjused sissemaksete jätkamiseks II sambasse

Uuringu tulemustest selgub, et 72% töötajatest jätkasid senini kehtinud korda, sest nad soovisid jätkata pensioni põlveks raha kogumist sama süsteemi järgi. Võib oletada, et töötajad on rahul senini kehtinud pensioni süsteemiga ning ei soovi teha muudatusi pensioni põlveks raha kogumisega. Saab ka järeldada, et töötajad soovivad teha pikaajalisi investeerimisotsuseid ning nende jaoks on oluline riigi poolne panus pensioni II sambasse, sest riigi poolne panus on võimalik ainult siis, kui pensioni II sambast ei tehtud väljamakset. 53% vastanutest on öelnud ka seda, et nad ei kavatse veel pensionile jääda ehk vastanute osas on pigem noorema generatsiooni inimesed, kes soovivad teha pikaajalisi investeerimisotsuseid seoses enda pensionivaraga.

Analüüsidest vastanute haridustaset ja nende hinnangut investeerimisalastele teadmistele selgub, et enamikul töötajatel on bakalaureuse kraad või magistri kraad ning kõik hindavad enda investeerimisalaseid teadmisi väga heaks, piisavalt heaks ja rahuldavaks. Kuna ettevõttes töötavad pigem nooremapoolsemad inimesed, siis võib ka oletada, et nad soovivad jätkata senini kehtinud korda, sest pensionile minekuni on veel nii palju aega jäänud ning nad hetkel on rahul selle tootlikkusega, mida pensionifondi haldur suudab neile pakkuda. 34% vastanutest on märkinud, et pensioni II sambasse kogunenud raha summa on liiga väike ning selle välja võtmisel ei ole mingit mõtet. Selle põhjenduse aluseks saab tuua selle, et töötajad on kõik alla 54 eluaasta ning mitte keegi ei ole veel pensionieani jõudnud. Suurem osa 34% vastasid nooremapoolsed inimesed, kellel töökogemus tööturul on pigem minimaalne ning neil ei ole piisavalt raha kogunenud tööjõumaksetest.

Saab oletada, et töötajad mõtlesid ka selle peale, et neil ei ole kasulik maksta väikse summa pealt riigile veel tulumaksu, et pigem koguda edasi ja tulevikus, kui kogunenud on juba suurem summa, siis uuesti kaaluda, kas on mõtet pensionivara pensioni II sambast enne pensionile minekut välja võtta või mitte. 28% vastanutest tõi välja ka asjaolu, et nad ei soovi oma pensioniraha välja võtmise eest maksta riigile tulumaksu, mis on väljamakstava summa pealt 20%. 2023. aastal uue valitsuse ajal kaalutletakse ka mõtet, muuta tulumaksumäär 22% peale, mis võib hakata muutma ka inimeste otsuseid seoses pensioni II sambaga. Kuna tulumaksumäär tahetakse tõsta koos käibemaksuga 22% peale, siis on ka riigile makstav tulumaks selle määruse järgi kõrgem ehk inimestele jääb jällegi raha vähem kätte, kui nad võtavad pensioni II sambast raha välja. Võib tekkida olukord, kus inimesed võivad siiski nüüd uuesti ümber mõelda ja hetkel raha välja võtta 20% määraga enne kui see 22% peale tõuseb. Kui inimene on mõelnud, et soovib kindlasti lähiajal võtta pensioni II sambast raha välja, siis oleks seda mõistlik teha enne tulumaksumäära tõusu. 13% töötajatest on seisukohal, et nad ei soovi võtta vastutust enda pensionivara juhtimise eest. See viitab asjaolule, et töötajal ei ole ehk piisavalt investeerimisalaseid teadmisi ja kogemust selles valdkonnas ning nad pigem usaldavad enda pensionivara teise isiku kätte, kes on selle ala spetsialist ning kellel on kogemust ja teadmisi, et investeringuid pikaajaliselt juhtida. Lisaks ette antud vastusevariantidele toodi vastanute seas välja ka põhjused vastanute endi poolt, miks jätkati senini kehtinud korda.

Neli vastanut tõi välja järgmised põhjused, miks selline otsus langetati:

- riigipoolne panus kogumisel (2%);
- hea on võrrelda tulevikus enda ja pensionireformi investeerimistulemusi (2%);
- kavatsen kasutada kogutud raha tulevikus korteri sissemaksuks, hetkel kavatsen koguda (2%);
- ei oska ise investeerida (2%).

Tulemustest näeb, et töötajale on oluline riigipoolne panus kogumisel pensioni II sambasse. Pikaajaliselt on kindlasti riigipoolne panus suur lisaraha, mida igalt tööjõumaksult tasutakse lisaks pensioni II sambasse. See on lihtne toetusmeetod riigi poolt suurendada veelgi töötaja pensioni makseid. Samuti on üks töötaja toonud välja asjaolu, et ta soovib tulevikus võrrelda enda ja pensionireformi investeerimistulemusi, et näha, kas tema investeringud on olnud tulusamad, kui pensionifondi juhi tehtud investeringud. Pigem on tegemist eksperimenteerimisega ning soovitakse ise tõestust saada, kas pensioni II samba tootlikkus on samaväärne ise juhitud investeringute tootlikkusega. Üks vastanutest tõi välja ka asjaolu, et kogub hetkel raha korteri sissemaksuks ning kui korterit ostma hakkab, siis võtab ta pensioni II sambast raha välja ning kasutab kogunenud raha korteri sissemaksuks. Tegemist on ikkagi pikaajalise investeerimismeetodi ja otsusega ning kinnisvara ost on kindlasti kasulik pensionipõlve jaoks, sest kinnisvara hinnad tavaliselt ajas aina kasvavad. Seega saab öelda selle töötaja puhul seda, et tal on plaan võtta pensioni II sambast raha välja enne pensionile minekut, kuid hetkel ei ole ta veel investeringut kinnisvarasse teinud ning jätkab kogumist.

Vastanute seas oli ka kaks inimest, kes tegid pensioni II sambast väljamakse. Järgnevalt tuuakse välja põhjused, mida isikud välja tõid otsust tehes. Üks isikutest ei usaldada Eesti pensionisüsteemi. Tuues teooriast võrdluseks Lauri Leppiku (2019) poolt koostatud analüüsi eestlaste suhtumisest pensionisüsteemi, siis saame kinnitada, et eestlased on suhteliselt skeptilised Eesti pensionisüsteemi osas. Samuti tuuakse välja teoreetilistes seisukohtades asjaolu, et pensionisüsteemi tootlikkus ei ole piisav või on minimaalne. Töötaja, kes selle põhjuse välja tõi on alles 25. aastat vana ning võime oletada, et hetkel maailmas toimuvaga seondult ei ole tema silmis siiani pensioni II samba tootlikkus olnud piisav, kuid kindlasti saame siia tuua ka viimase viie aasta raske majandusliku olukorra kogu maailmas, mis pensioni II samba tootlikust ka mõjutab. Kui isik oleks võib olla oodanud veel viis aastat, oleks tema otsus võib olla olnud teistsugune. Samuti ei ole veel tema noore ea juures pensioni II sambasse kogunenud veel nii palju raha ning kogumine on toimunud pensioni II sambasse pigem lühiajaliselt, seega ei ole antud isikul pikaajalist kogemust pensioni II sambasse kogumisel.

Samuti on üks vastanutest toonud väljamakse põhjuseks asjaolu, et pensioni II samba tootlikkus on minimaalne ja aastate jooksul negatiivne, mis kinnitab asjaolu, et pensioni süsteemi tootlikkus on üsnagi väike (Tooming 2022). Töötaja vanus on 27 aastat ning võib oletada, et ka temal ei ole pikaajalist kogemust pensioni II sambasse kogumisel ning ta ei näinud ka edaspidi võimalust, et pensioni II samba tootlikkus kuidagi paraneks.

Võttes arvesse kahe vastanu vanuseid ja põhjendusi saab öelda, et mõlematel isikutel puudub pikaajaline kogemus pensioni II sambasse kogumisega ning võib oletada, et neil mõlemad ei ole veel piisavalt raha kogunenud pensioni II sambasse, et see kuidagi aitaks neil pensionipõlves paremini hakkama saada. Need kaks töötajat võtsid vastu uue võimaluse hakata ise juhtima enda pensionivara ning mitte koguda enam pensioni II sambasse raha edasi. Tulumaksu seisukohalt võib oletada ka seda, et nad soovivad hetkel maksta pigem väiksema summa pealt tulumaksu, kui teha seda tulevikus juba suurema summa pealt ehk raha kaotus on hetkel väiksem, kui oleks see tulevikus.

Mõlemad töötajad arvestavad ka sellega, et 10 aasta jooksul ei ole neil võimalik enam pensioni II sambaga liituda, kuid kui nad 10 aasta pärast näevad, et nende investeerimine ei ole tootlikum kui oli pensioni II sambasse kogumisel, siis saavad nad ka uuesti pensioni II sambaga liituda.

Järgnevalt toodi välja ka viisid, kuidas välja võetud raha kasutati ning kaks vastajat vastasid, et investeerisid pensioni raha iseseisvalt ehk võtsid vastutuste enda pensionivara juhtimise eest. Kuna investeerimine on olnud 21. sajandil väga populaarne, siis tehtud muudatus seoses pensioni II sambaga andis inimestele võimaluse ise investeerida enda pensionivara ning vastutada enda pensionipõlve eest iseseisvalt ilma pensioni fondihalduri sekkumiseta. Põhimõtteliselt ei ole vahet, kas pensionivara juhib fondihaldur või inimene ise peaasi, et kogutakse pikaajaliselt ja kindlustatakse läbi selle lisasissetulekuid pensionipõlve jaoks. Kuna valdav osa vastanutest ikkagi jätkasid pensioni II sambasse kogumist, siis saab oletada, et nad usaldavad siiani tehtuid investeerimisotsuseid fondihaldurite poolt ning püüavad suunata oma aega põhitööga seonduva info kogumiseks. Kuna iseseisvalt investeerimine nõuab siiski ka oskuseid ja aega, siis võib ka oletada, et kogumist jätkanud töötajad ei taha ise investeeringu otsuste eest vastutust võtta ning neil ei ole ka piisavalt aega iseseisvalt investeeringutega igapäevaselt tegeleda.

Järgnevalt uuriti ka pensioni II sambast lahkunutelt, mida tehti pensioni II sambast välja võetud rahaga. Uuringu põhjal investeerisid vastanud, kes tegid pensioni II sambast väljamakse pensioniraha aktsiatesse ja kinnisvarasse ning antud varaklasse saab hinnata keskmise- ja hea riskida varaklassideks. Liivamägi, Talpsepp ja Vaarmets (2020) on öelnud, et investeerimine on üks kõige tõhusamaid viise, kuidas suurendada pensionile minnes sissetulekuid ehk saame öelda, et vastanud, kes otsustasid võtta pensioni II sambast raha välja ning antud raha investeerisid tegid teadliku ja läbimõeldud otsuse. Samas saab tuua välja asjaolu, et mõlemad vastanud hindavad kõige riskantsemaks varaklassiks krüptovaluutat, mis on ka teooria kohaselt kõige riskantsem varaklass.

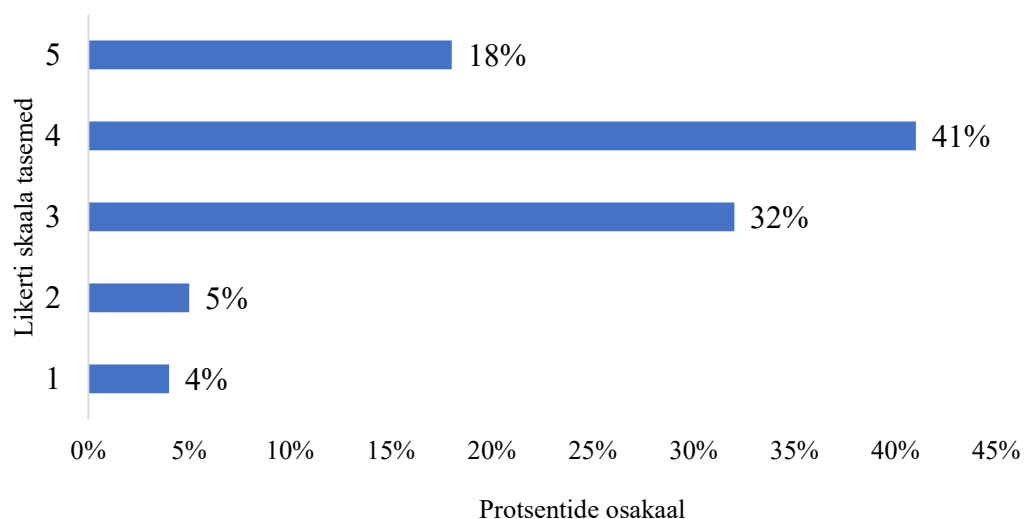
Mõlemal vastanul on omandatud bakalaureusekraad majandusvaldkonnas ehk võime järeldada, et isikud on läbi mõelnud investeerimisotsused ja soovivad ja julgevad ise võtta vastutuse enda pensionivara juhtimise eest. Seega saab järeldada, et mõlema osakonna töötajad teevad ikkagi pikaajalisi investeerimisotsuseid seoses pensionivaraga, sest nii ise investeerimine kui kogumine pensioni II sambasse on pikaajaline investeering, mis aitab tulevikus pensionipõlves hakkama saada.

Kuna ettevõttes töötavad finantsalase ja majandusalase haridusega inimesed, siis neil on ka välja kujunenud juba arvamus, kas finantsalased teadmised on kasulikud investeerimisega seotud otsuste tegemisel või mitte.

Töötajatel paluti hinnata, kui oluliseks hindavad nad finantsalaste teadmiste kasulikkust investeerimisega seotud otsuste tegemisel. Kuna investeerimine on ikkagi üsna spetsiifiline teema, siis niisama ilma ühegi teadmisseta investeerimisega tegelema tavaliselt ei hakata.

Kuna töötajad puutuvad igapäevaselt kokku nii ettevõtete raamatupidamisega kui ka juhtimisotsustega, siis võib oletada, et töötajatel on üsnagi lihtne anda hinnangut finantsalaste teadmiste kasulikkusest investeerimisega seotud otsuste osas.

Uuringu käigus paluti hinnata Likerti viiepalli süsteemis, kui kasulikud on olnud töötajate investeerimisalased, majandusalased- ja finantsalased teadmised investeeringutega seotud otsustel (Joonis 4).

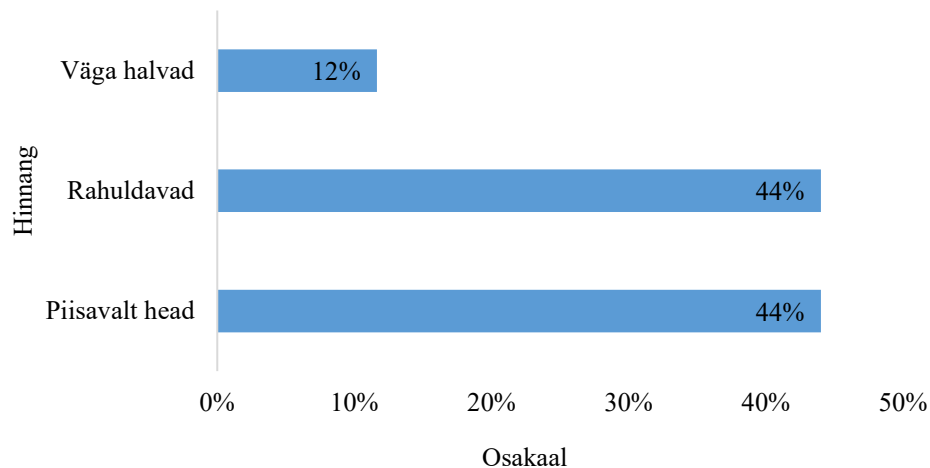
Joonis 4. Töötajate hinnang finantsalaste teadmiste kasulikkusest investeerimisega seotud otsuste tegemisel

Likerti skaalalt on näha, et kõige rohkem osutus valituks punkt 4, mida valis 41% vastanutest. Populaarsuselt teisel kohal on valitud punkti 3, mida valis 32% vastanutest ning kolmandal kohal punkti 5, mida valis 18% vastanutest. Kõik ülejäänud hindasid teadmiste ja investeringute tehtud otsuste seost nõrgaks andes hinnanguks punkt 2 ja punkt 1. Põhjuseks võib tuua asjaolu, et kõikidel töötajatel on ikkagi keskharidusest kõrgem haridus juba omandatud või veel omandamisel. Finantsalal töötavatel inimestel on ikkagi enamusel olemas baasteadmised finantsist, majandusest ja investeerimisest, sest need on valdkonnad, millega nad igapäevaselt kokku puutuvad. Samuti on need kaks eriala nii auditeerimine kui ka raamatupidamine väga spetsiifilised erialad, mille jaoks on vaja omandada teadmisi kõrgkoolist, sest niisama keskhariduse baasil finantsalale inimesi väga tööle ei võeta just teadmiste puudulikkuse tõttu. Tulemuste põhjal saab järeldada, et enamuse vastanutest kokku 91% on ikkagi arvamusel, et majandusalased, investeerimisalased- ja finantsalased teadmised on kasulikud ja vajalikud investeerimisega seotud otsuste tegemisel.

3.2 Finantskirjaoskuse ja säästmisharjumuste hoiakute analüüs

Finantskirjaoskus on eestlaste seas uuritud palju ning uuringu tulemustest on välja tulnud see, et nooremapoolsetel inimestel on 21. sajandil juba paremad finantskirjaoskused omandatud koolist. Finantskirjaoskus näitab seda, kui hästi saavad inimesed majanduslikud hakkama, millised on nende teadmised finantsmaailmast ning milline on nende suhe rahaga üldiselt. Kahjuks ei ole eestlastel väga head säästmisharjumused, mida kinnitavad ka mitmed uuringud. Samuti ei ole tavaliselt inimesed nõus säästude arvelt investeerima nagu selgus Liberti lõputööst. Uuringu käigus sooviti uurida, millisel tasemel on ettevõtte KPMG Baltics OÜ töötajate finantskirjaoskus, investeerimisteadmised ja säästmisharjumused.

Küsimustiku kaudu sooviti saada sisendit töötajate investeerimisalaste teadmiste kohta kõrgharidusega töötajate seas. Vaatluse alla võeti bakalaureusekraadi ja magistrikraadiga töötajad, et välja selgitada, kuidas hindavad kõrgharidusega töötajad enda investeerimisalaseid teadmisi (Joonis 5 lk 38).

Joonis 5. Investeerimisalaste teadmiste hinnang kõrgharidusega töötajate seas

Ettevõttes töötavad inimesed, kellel on kõrgharidus hindavad enda investeeringisalaseid teadmisi võrdselt piisavalt headeks 44% ja rahuldavateks 44%. 12% vastanutest hindavad enda investeeringisalaseid teadmisi väga halbadeks. Nagu uuringust selgub, siis 12% vastanud on üle 30 aasta vanad ehk võib oletada, et neil ei ole investeeringisalaseid baasteadmisi omandatud koolist ning neil ei ole piisavalt teadmisi ja aega, et investeeringisega tegelema hakata. Võib oletada, et vanemal generatsioonil ei ole ka otsest huvi investeeringisega vastu, sest investeeringis on väga populaarseks enda investeeringisalaseid teadmisi väga headeks, see oleks kindlasti parenduskoht ettevõttele. Ettevõtte poolt võiks mõlema osakonna töötajatele läbi viia investeeringisalane koolitus kasvõi baastasemel, et töötajad saaksid veelgi enam enda teadmisi arendada ning suurendada ka kindlustunnet investeeringisotsuste tegemisel.

2019. aastal selgus Eesti elanike rahatarkuse uuringust, et umbes 70% Eestis elavatest inimestest omavad baas finantskirjaoskuse teadmisi sealhulgas ka investeeringisalaseid teadmisi. Välja toodud uuringus olid vaatluse all kõik Eesti elanikud, kes olid erinevates vanuseklassides ja erinevate haridustasemetega. Vastanute seas oli kindlasti finantsalase haridusega inimesi, kuid ka muid erialase haridusega inimesi. Lõputöö raames läbi viidud uuringu käigus analüüsiti KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajate teadmisi pensionikogumise ja üldise finantskirjaoskuse vallas, seega eeldatakse, et vastanute seas on paremad tulemused, kui 70%, sest nendes osakondades töötavad majandus- ja finantsalase haridusega inimesed, kes on pigem nooremapoolsed ning neile on juba koolist hakatud rahatarkust õpetama.

Läbi viidud uuringust KPMG Baltics OÜ raamatupidamis- ja auditi osakonna näitel saab kinnitada asjaolu, et vastanute seas on kokku inimestel (82%) väga head või rahuldavad investeerimisalased teadmised ehk tegelikult üle 70% inimestest omab baasteadmisi investeerimisest, mis on positiivne tulemus ja ületab Eesti Rahatarkuse uuringu tulemuse. Samuti Rahandusministeeriumis (2015) läbi viidud uuringu tulemuste põhjal selgus, et paremad finantsalased teadmised on kõrgharidusega inimestel. Seega saab järeldada, et ettevõttes töötajate endi hinnangul on nende investeerimisalased teadmised paremad 12 protsendipunkti Eesti elanike rahatarkuse uuringust. Saab väita, et kõrgharidus finants- ja majandusvaldkonnas omab suurt rolli investeerimisalaste teadmiste suhtes ning üldine finantskirjaoskus on parem kõrgharidusega inimeste seas.

Raamatupidamise- ja auditiosakonna peale kokku töötavad pigem nooremapoolsed inimesed ehk keskmine vanus töötajate seas on 29 aastat. Kuna viimastel aastakümnetel on hakatud põhikoolis ja gümnaasiumis juba õpetama rahatarkust, siis sooviti uurida vastanutelt, mille kaudu ja kust on enamasti omandatud majandusalased, finantsalased ja investeerimisalased teadmised. Küsimustikus paluti hinnata vastanutel, kust tulenevad nende majandusalased teadmised. Kõige populaarsem vastusevariant, mis osutus valituks on koolitus ja loeng (70%). Teiselt kõige populaarsem vastusevariant, mis valiti on töökoht (68%) ja alles siis populaarsuselt kolmandal kohal kool (66%). Kuna kõikidel töötajatel peab olema omandatud või omandamisel kõrgharidus, siis saab uuringu tulemuse põhjal väita, et tegelikult saavad tööturul töötavad inimesed oma teadmised koolitustest ja loengutest ning töö juures ehk läbi praktilise poole ning vähem koolist. Uuringu tulemuste põhjal jagati vastanute vanusegrupp kaheks. Esimese grupi moodustavad 21-30 aastased ja teise grupi 31-56 aastased. Uuringust selgus, et tegelikult hindavad 21-30 aasta vanusevahemikus töötajad, et nende teadmised tulenevalt esmalt koolist, siis töökohast ja alles siis loengutest ja koolitustest. Võrreldes 31-56 aastase vanusegrupiga on nende hinnang vastupidine. Hinnatakse esimesele kohale töökohta, siis kooli ja seejärel loenguid ja koolitusi. Võib oletada, et teadmiste omandamise keskkonnad võivad olla nii erinevad, sest 21. sajandil sündinud inimestele on hakatud rahatarkust juba põhikoolist õpetama ning nad on äsja tulnud kõrgkoolist ning hindavad omandatuid teadmisi kõrgemalt. Samuti puudub noortel pikaajaline töökogemus, et väita, et nende teadmised tulenevad esmalt töökohast. Võttes arvesse antud tulemusi saab tööandjale soovitada, et noorema generatsiooni töötajad saaksid rohkem ettevõtte poolt tuge just töökoha enda poolt. Kuna noorema vanusega töötajad hindasid, et nende teadmised ei tule pigem läbi töökeskkonna, siis võib olla selle põhjuseks ka see, et neil ei ole veel pikaajalist kogemust tööturul, vaid nad omavad teoreetilisi teadmisi, mis on nad koolist omandanud.

Kindlasti võiks noorema generatsiooni inimesi kaasata igapäeva tööd tehes raskemate kliendi küsimuste lahendamisesse, et noored saaksid ka ise läbi eluliste näidete uurida ja õppida uusi teadmisi ükskõik, mis teemaga seoses. Läbi praktika ja eluliste näidete arenevad teadmised kõige paremini.

Järgnevalt uuriti töötajatelt, kas nende arvates on seos finantsotsuste ja haridustaseme vahel. See küsimus on oluline, sest nii saame näha, kas haridustase aitab langetada finantsotsuseid ning kas kõrgharidus mängib rolli finantsotsuste tegemisel. Uuringu käigus sooviti teada saada, kas finantsotsuste ja haridustaseme vahel on töötajate hinnangul seos või see puudub. Finantsotsuste ja haridustaseme vahel leitava seose väljaselgitamiseks esitati töötajatele kokku kuus väidet. Töötajad pidid valima kolme vastusevariandi vahel „jah”, „ei” või „ei oska öelda”. Esitatud väited ja hinnangud on toodud Tabel 1.

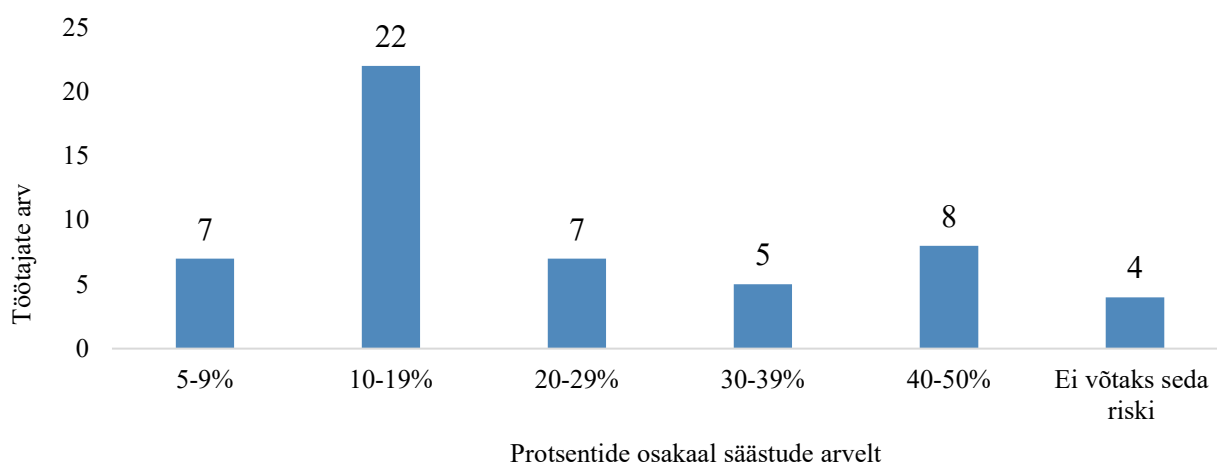
Tabel 1. Finantsotsuste ja haridustaseme seos

VÄITED	JAH	EI	EI OSKA ÖELDA
Kõrgharidusega inimesed teevad teadlikumaid finantsotsuseid kui tavaharidusega inimesed	31	11	14
Haridustase on oluline finantsotsuste tegemisel	36	16	4
Kõrgharidusega inimesed teevad pikaajalisi investeerimisotsuseid tihedamini kui tavaharidusega inimesed	29	8	19
Investeerimisega kaasnevate riskide võtmine sõltub inimese haridustasemest	15	26	15
Finantsalane haridus on kasulik kõikide finantsotsuste tegemiseks	42	9	5
Finantsalase haridusega inimesed ei ole riskialtimad kui finantsalase hariduseta inimesed	18	10	28

Tulemustest selgus, et vastanud näevad finantsalaste teadmiste ja finantsalaste otsuste vahel seost. Nimelt jäävad vastanud arvamusele, et kõrgharidusega inimesed teevad teadlikumaid ning tihedamini pikaajalisemaid finantsotsuseid. Samuti hindavad töötajad, et haridustase on oluline finantsotsuste tegemisel ning finantsharidus on kasulik kõikidele finantsalaste otsuste tegemisel. Investeerimisega seotud riskide osas on töötajate hinnang järgmine- haridustasemest ei sõltu, kui riskialtid on investeerijad.

Võttes arvesse asjaolu, et ettevõttes töötavad enamasti kõrgharidusega inimesed, siis nende hinnang, et haridustase on oluline finantsotsuste tegemisel võib just tuleneda sellest, et neil on kõrgharidusega teadmised omandatud ning nad oskavad võrrelda enda finantsotsuseid enne kõrghariduse omandamist ja pärast. Seega saab väita, et töötajate hinnangul on finantsotsuste ja haridustaseme vahel seos.

Kui inimene soovib hakata investeerima, siis on tal selleks vaja algkapitali, mille arvelt investeeringuid soetada. Enne investeerimise alustamist kogutakse tavaliselt raha säästudesse, kuid nagu Liiberti (2020) lõputööst selgus, siis 75% inimestest ei ole valmis säästudega riske võtma investeerimise näol. Järgnevalt uuriti, milline on töötajate valmisolek suunata raha säästude arvelt investeeringutesse. Tulemused on välja toodud Joonis 6.

Joonis 6. Töötajate valmisolek suunata säästudest raha investeeringutesse

Kõige enam on nõus töötajad (22 tk) investeerima säästude arvelt 10-19%. Kõige suurema protsendi vahemikus on nõus investeerima säästude arvelt 8 töötajat, kes on nõus säästudest investeerima 40-50%, mis on märkimisväärne suur osa säästude summast. Kuna eelneva uuritu põhjal hindasid töötajad enda investeerimisalaseid teadmisi (82%) väga headeks ja rahuldavateks, siis võime eeldada, et töötajad on valmis suunama raha ka säästude arvelt investeeringutesse. KPMG Baltics OÜ töötajate seas läbi viidud uuringust selgub, et investeerimisalaste teadmistega töötajad on valmis säästude arvelt investeeringutesse raha suunama. Vastajatel paluti valida erinevate protsendi skaalade vahel, kui palju on nad nõus säästudest investeerimisse raha suunama. Protsentide osakaal sõltub kindlasti ka sellest, kui palju on isikul kogutud sääste, kuid tulemused uuringu põhjal on järgmised. Analüüsides vastanute haridustaset ja nende hinnangut enda finantsalaste teadmiste osas siis leiab kõikide vastanute vahel kaks seost.

Kõik 8 vastanut on hinnanud enda finantsalaseid teadmisi piisavalt headeks ja rahuldavateks. Samuti omavad kuus vastanut bakalaureusekraadi ehk kõrgharidust, 1 kutseharidust ja 1 keskharidust. Nende tulemuste põhjal näeb, et tegelikult võtavad erineva haridustasemega inimesed investeerimiskeskkonda säästude arvelt. Võrdselt vastasid vastanud, et on valmis investeerima säästude arvelt 5-19% ja 20-29%. Viis vastanut on valmis säästude arvelt investeerima 30-39%. Neli inimest vastanutest on öelnud, et nemad ei võta riski suunata raha säästudest investeringutesse. Nelja inimese vahel, kes ei ole nõus riski võtma on selge ja tugev seos ehk kõik neli isikut on hinnanud enda investeerimisalaseid teadmisi väga halbadeks ning neil kõigil on kutseharidus keskhariduse baasil. Seega on nende vastuse variant põhjendatud ka sellega, et neil ei ole piisavalt investeerimisalased teadmisi. Saab järeldada, et mõlema osakonna töötajad on valmis suunama oma raha säästude arvelt investeringutesse.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et KPMG raamatupidamise- ja auditiosakonnas on töötajate finantskirja oskus üle Eesti keskmise ehk hinnatavalt 82%. See on väga hea tulemus võttes arvesse, et ettevõttes töötajate keskmine vanus on 29. aastat. Võib oletada, et noortematele inimestele on juba gümnaasiumist õpetatud baasteadmisi investeerimisest ja majandusest üldiselt ning noorema generatsiooni jaoks on antud teema palju aktuaalsem, kui vanema generatsiooni inimestele, kes ei ole noorena selle teemaga nii seotud olnud. Kindlasti saab öelda, et finantskirjaoskuse juures mängib rolli ka haridustase, ehk kõrgharidusega inimesed hindavad enda finantskirjaoskust kõrgemalt kui tavaharidusega inimesed. Kindlasti saab antud tulemust parandada töötajate teadmiste arendamisega pakkudes neile finantskirjaoskuse ja investeerimisalaseid koolitusi. Kuna antud teemale ei ole ettevõttes väga palju aega ja rõhku pandud, siis kindlasti oleks töötajate finantskirjaoskus parem, kui töötajatel on kõikide majandusvaldkonna teemade kohta mingid teadmised olemas. Soovitusena tuuakse välja koolituste läbi viimise finantskirjaoskuse ja investeerimisalaste teadmiste arendamiseks igas kvartalis, kutsudes ettevõttesse rääkima, näiteks Eestis tegutsevaid investoreid ning koolitajaid, kes räägivad investeerimisest ja sellest, kuidas rahaga ümber käia. Kindlasti tuleb töötajate teadmisi pidevalt arendada, et töötajatel kinnistuksid teadmised paremini ning nende silmaring laieneks veelgi erinevates valdkondades, millega nad igapäeva tööd tehes võivad kokku puutuda.

3.3 Riskivalmiduse analüüs investeringutel erinevatesse varaklassidesse

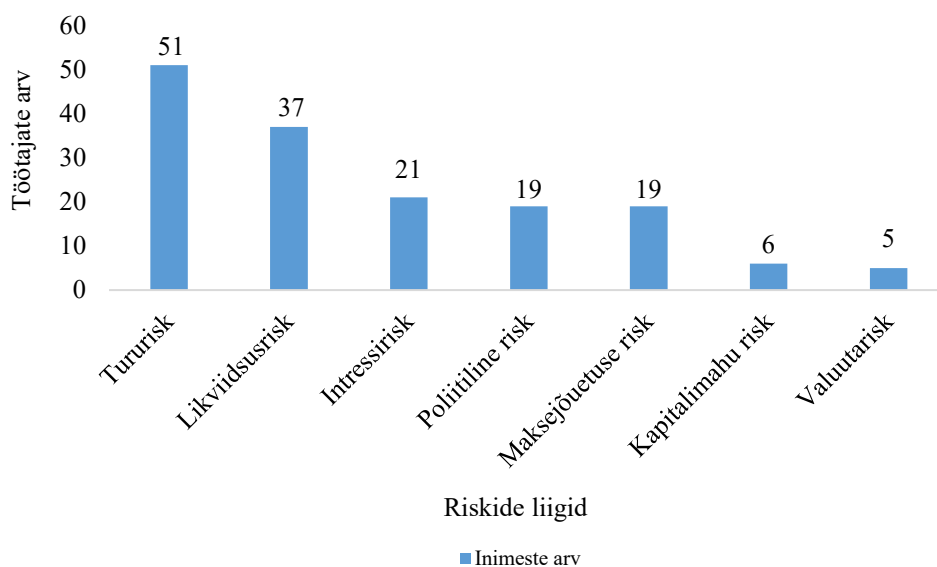
Investeerimisotsuse vastu võtmisega tuleb alati arvestada ka investeerimiskeskkondade riskidega. Pole olemas varaklassi, millel risk puudub. Selleks, et teada saada, millistesse varaklassidesse töötajad raha investeeriksid paluti valida neil kaks varaklassi, millesse nad raha suunaksid. Valitud varaklassid toodi vastusevariantideks välja lõputöö teooria osa põhjal.

Kõige enam investeeriksid raha vastanud aktsiatesse (41 vastanut). Teiseks varaklassiks, kuhu investeeritakse kõige meelsamini kujunes kinnisvara (39 vastanut) ja kolmandale kohale fondid (26 vastanut). Skvortsovi (2021) sõnul investeeritakse tavaliselt aktsiatesse, võlakirjadesse ja kinnisvarasse. Võttes arvesse antud teoreetilist seisukohta, siis saab väita ka läbi viidud uuringu põhjal, et aktsiad ja kinnisvara on üks kõige populaarsemaid varaklasse, mille vahel töötajad enda investeeringuid jaotaks. Uurigu käigus valitud varaklass aktsiad võib olla nii populaarne valik, sest aktsiatesse investeerimine on teistest valikutest üsnagi lihtne ning protsess võtab vähe aega. Teooria kohaselt on aktsiad üsnagi riskantne varaklass, kuid pikaajaliselt investeerides on tootlikus kindlasti parem, kui lühiajaliselt investeerides. Uuringu tulemusena on kinnisvara järgmine varaklass, mis on töötajate seas kõige populaarsem. Põhjuseks võib välja tuua selle, et kinnisvara on üks kõige väiksema riskiga varaklass ning kinnisvara säilitab enda vara väärtuse ka rasketel aegadel. Kinnisvara ostmine võrreldes aktsiate ja fondidega on kindlasti kõige pikaajalisema ostuajaga investering. Uuringu tulemusena kolmandaks kõige populaarsemaks varaklassiks on fondid, mida loetakse suhteliselt väikse riskiga varaklassiks ning fondidesse investeerimine on sama lihtne kui aktsiatesse investeerimine.

Paratamatult saab liigitada mõned varaklassid ikkagi riskantsemateks kui teised. Selleks, et teada saada töötajate arvates kõige riskantsemad varaklassid, kuhu investorid raha paigutavad, paluti valida neil kuue erineva varaklassi vahel kaks kõige riskantsemat varaklassi nende arvates. Kaks kõige riskantsemat varaklassi tuli valida, et tulemustest tuleks välja need kaks peamist riski, millega töötajad kõige enam arvestavad, kui investeerimisotsuseid teevad. Kõige suurema riskiga varaklassiks hinnati krüptovaluuta (56 vastanut) ehk selle varaklassi valisid kõik küsimustikule vastanud esimesele kohale. Olenemata töötaja vanusest saab väita, et kõik töötajad on ühisel meelel, et krüptovaluuta on kõige riskantsem varaklass, kuhu investorid investeerivad. Krüptorahade Liidu sõnul sobib krüptovaluutasse investeerimine väga kõrge riskitaluvusega inimestele ning ka nende sõnul on krüptovaluuta just oma hinna kõikumise pärast kõige riskantsem varaklass, kuhu investorid raha paigutada saavad (Mis on krüptoraha?, s.a). Teiseks kõige riskantsemaks varaklassiks hinnati ühisrahastus (34 vastanut). Crowdestate (2020) blogis on välja toodud ka asjaolu, et kõige suurem risk ühisrahastuse juures on maksejõuetuse risk, ehk laenu saajad ei suuda maksta laenu tagasi ning investor jääb suure tõenäosusega rahast ilma. Seega saab öelda, et kõikide ettevõtte töötajate arvates on kõige riskantsem varaklass krüptovaluuta ning kohe järgneb sellele varaklassile ka ühisrahastus. Need kaks varaklassi on ka teoreetiliste allikate põhjal kaks kõige riskantsemat varaklassi.

Kuna uuringust selgus, et töötajad ei soovi võtta riski investeerida ühisrahastusse ja krüptovaluutasse, siis võib ka oletada, et nad ei oma piisavalt teadmisi nende varaklasside kohta. Kuna mõlemad varaklassid on kaks kõige suurema riskiga varaklassi, siis võib ka oletada, et inimesed ei soovi ka nende kohta rohkem lugeda ja uurida, sest nad ei taha teha nii riskantseid investeerimisotsuseid. Ettepanekuna saaks tuua välja ka selle, et ettevõtte võiks lisaks krüptovaluutasse ja ühisrahastusse investeerimise koolitusele viia läbi ka koolituse, mis räägiks rohkem riskidest üldiselt, mis võivad kaasneda investeerimisega. Kuna riskidest väga palju investeerimisel ei räägita, siis ei ole kindlasti paljud töötajad kõikide riskidega kursis ning hoiavad nendest kõige riskantsematest varaklassidest eemale.

Investeerimisega seotud otsuste tegemisel arvestavad töötajad ka erinevate riskidega, mis kõige rohkem nende hinnangul investeeringu valikut mõjutavad. Läbi viidud küsitluses paluti valida töötajate jaoks kolm kõige olulisemat riski, mida nad võtavad arvesse, kui investeerimisotsuseid teevad. Küsimustikus on riskid jaotatud liikide põhjal: turu-, likviidsus-, intressi-, poliitiline-, maksejõuetuse-, kapitalimahu-, ja valuutarisk (Joonis 7).

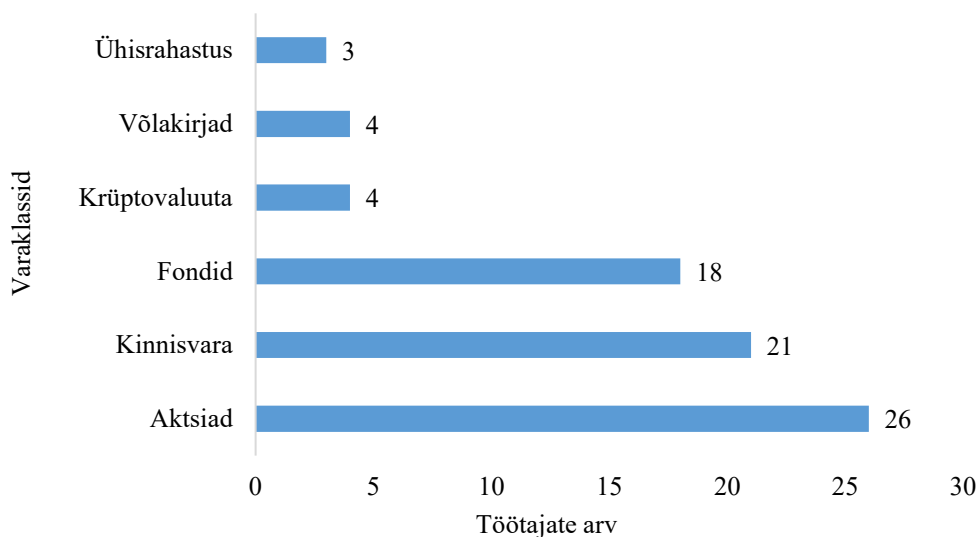

Joonis 7. Töötajate hinnangul kõige olulisemad riskid, millega investeerimisel arvestatakse

Uuringu tulemuste põhjal 51 vastanut vastasid kõige olulisemaks riskiks tururiski, 37 töötajat likviidsusriski ning võrdselt arvestatakse poliitilise- ja maksejõuetuse riskiga. Kõige vähem mõjutavad investeerimisotsuseid vastanute hinnangul kapitalimahu risk (6 inimest) ja valuutarisk (5 inimest).

Võttes arvesse teoreetilisi seisukohti, siis tururiskiga puutuvad kõige rohkem kokku investorid, sest tururiski esineb otseselt ja kaudselt kõikidel varaklassidel. (Pertman, 2020) Eelneva analüüsi põhjal on näha, et töötajad investeeriksid kõige meelsamini aktsiatesse, kinnisvarasse ja fondidesse. Tururiski hinnati kõige suuremaks, sest tururisk tõesti esineb kõikidel varaklassidel nii aktsiatel, kinnisvaral kui ka fondidel. Aktsiatel ja fondidel määrab tururisk kindlasti ka suuremat rolli, sest aktsiate ja fondide hinnad on väga muutlikud, näiteks meedias kajastatud uudiste põhjal võivad aktsia hinnad väga kiiresti tõusta kui ka langeda. Sellepärast võib oletada, et tururiski hindavad enamus töötajaid kõige mõjukamaks riskiks, millega arvestatakse investeerimisotsuste tegemisel. Teisel kohal on likviidsusrisk. Aktsiad ja fondid on väga likviidsed varad ehk nendega on lihtne kaubelda. Kinnisvara ei ole väga likviidne vara, see tähendab seda, et seda ei ole kerge osta ja müüa väga väikese ajaga ehk mõlemad protsessid võtavad kaua aega. Teooria põhjal saab hinnata tururiski ja likviidsusriski kõige enim levinumateks riskideks seoses pensionisambasse investeerimisel. Kuna pensionisamba kaudu investeeritakse tavaliselt aktsiatesse, võlakirjadesse ja fondidesse, siis on ka uuringu tulemuse põhjal on töötajad sarnasel seisukohal, et ka pensioni II sambasse investeerimisel on tururisk ja likviidsusrisk nende jaoks kõige olulisemad riskid, mida hinnatakse kõige rohkem kui investeerimisotsuseid tehakse. Tulemuste põhjal saab järeldada, et töötajad hindavad kaheks kõige mõjukamaks riski liigiks tururiski ja likviidsusriski. Saab tuua välja asjaolu, et töötajate poolt välja valitud varaklassid ja riskid on omavahel seotud. Nagu eelnevalt mainitud, siis võiks ettevõttes töötajate teadlikust seoses riskidega samuti arendada läbi koolituste. Koolitusi võivad läbi viia nii ettevõtte töötajad, kes ise on investeerimisriskidega rohkem seotud kui ka ettevõtte väliseid külalisi kutsudes.

Teooria kohaselt on kõige paremad aktsiatega kauplejad nooremad kuni 30-aastased isikud, sest neil on kiire reaktsioon ning nad on riskialtimad (Hänni, 2008). Teoreetilise lähtekoha tõestuseks jagati tulemuste analüüsiks vastanud kahte vanuserühma. Joonis 8 lk 46 kirjeldab alla 30-aastaste töötajate varaklasside valikuid ja Joonis 9 lk 47 kirjeldab üle 30-aastaste töötajate varaklasside valikuid.

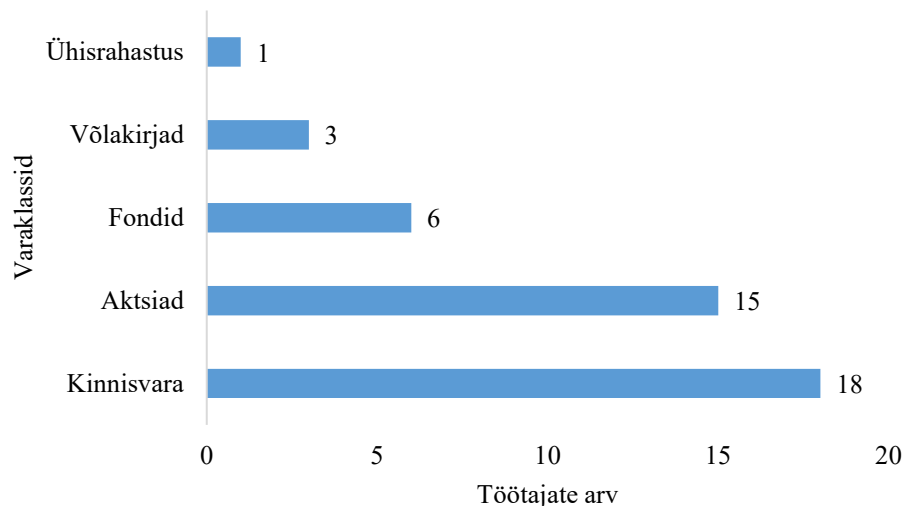

Joonis 8. Alla 30-aastaste töötajate varaklasside valikud

Joonis 8 on näha, et teoreetiline seisukoht, et alla 30-aastased isikud on riskialtimad vastab osaliselt tõele, sest 26 inimest valis aktsiad esimeseks varaklassiks, kuhu nad esmalt investeeriksid. Populaarsuselt järgmised kaks varaklassi on kinnisvara ja fondid, mida nimetatakse pigem väiksema riskida varaklassiks.

Uuringust selgub, et alla 30-aastased noored võtavad riski ka investeerida krüptovaluutasse ning ühisrahastusse. Nooremad inimesed on teoreetiliste allikate põhjal riskialtimad, sest neil on kiire reaktsiooniaeg ning nad julgevad võtta riske. Kui võtta arvesse noore inimese ja keskealise inimese käitumismustrid, siis saame kindlasti väita, et pigem võtavad noored inimesed rohkem riske kui keksealised inimesed. See sama kehtib ka investeerimise puhul. Noored on riskialtimad katsetatama uusi asju näiteks krüptovaluutat, millest ei ole tegelikult siiani väga täpset kirjeldust või õpetust, mis see täpsemalt on ning kuidas see töötab.

Vaatamata sellele võtavad noored riski investeerida, sest nad on kuulnud või näinud, kuidas krüptovaluutaga saab väga väikse ajaga kiiresti kasumit teenida ning tahavad sellega kauplemise ise järele proovida. Samuti on noori inimesi väga kerge mõjutada ehk neil tekib massiefekt. Massiefekti kohta saab kõige paremaks näiteks tuua selle, et kui kõik ostavad krüptovaluutat, siis ostetakse seda ka endale, et teistega samastuda.

Joonis 9. Üle 30-aastaste töötajate varaklasside valikud

Võttes arvesse Joonis 9 tulemusi on näha, et üle 30-aastaste seas on kõige populaarsem varaklass kinnisvara, seejärel aktsiad ja fondid. Vaid üks inimene on nõus investeerima ühisrahastusse ning mitte keegi ei suunaks raha krüptovaluutasse. Üle 30-aastased inimesed arvestavad riskidega kindlasti palju rohkem kui alla 30-aastased inimesed. Nende investeerimisotsused on rohkem läbimõeldud, kaalutletud ning hinnatud, sest neil on ka rohkem elulist kogemust. Üle 30-aastased inimesed on kindlasti ka tasakaalukamad ning ei julge võtta investeerimisega nii suuri riske, sest tihti peale on selleks ajaks juba inimestel kohustused, mis võivad ka investeerimisotsuseid mõjutada. Üle 30-aastased soovivad investeerida pigem stabiilsematesse ja kindlamatesse varaklassidesse.

Uuringu tulemusena saab öelda, et tegelikult on ettevõtte töötajad pigem väikese riskivalmidusega, sest mõlema vanusegrupi töötajad suunaksid raha eelkõige aktsiatesse, kinnisvarasse ja fondidesse. Võrreldes kahte vanusegruppi saab välja tuua asjaolu, et alla 30-aastased töötajad on ikkagi riskialtimad kui üle 30-aastased töötajad.

3.4 Järeldused ja ettepanekud

Pensionireformist tingitud töötajate otsuste analüüsi tulemustest saab järeldada, et KPMG Baltics OÜ auditi- ja raamatupidamiseosakonna töötajate seast jätkas enamus pensioni II sambasse kogumist. Kindlasti üks põhjuseid on see, et kahe osakonna peale kokku on ülekaalus nooremapoolsed töötajad, kellel ei ole veel pensioni teise sambasse kogunenud piisavalt suurt raha summat ning töötajad usaldavad pensionisüsteemi ning ei taha ise võtta vastutust pensionivara juhtimise eest.

Samuti näeb, et töötad mõtlevad enda tuleviku ja pensionipõlve peale ning soovivad juba praegu pikaajaliselt investeerida pensioni jaoks.

Finantsotsuste vastu võtmise osas võib kokkuvõtvalt järeldada, et KPMG auditi- ja raamatupidamise osakonna töötajad peavad silmas pikemat perspektiivi. Parem finantskirjaoskuse tase võimaldab teha paremaid ja pikemaajaliselt kasulikumaid finantsotsuseid ning need on abiks ka erialases töös. Samuti saame tuua välja asjaolu, et kutsestandardi kohaselt on vajalik piisavate finantsalaste teadmiste olemasolu ning omandatud bakalaureuse kraad või rakenduskõrgharidus.

Finantskirjaoskuste ja säästmisharjumuste hoiakute analüüsi põhjal saab järeldada, et kõrgharidusega vastanud hindavad enda investeerimisalaseid teadmisi piisavalt headeks ja rahuldavateks. Kuna raamatupidamise- ja auditiosakonnas töötavad kõrgharitud või kõrgharidust omandavad töötajad, siis hindasid vastanud ka enda investeerimisalaseid teadmisi paremateks kui Eesti rahatarkuse uuringule vastanud. Samuti on töötajate arvates oluline finantsotsuste tegemisel kõrghariduslikud teadmised, mis kinnitab väidet, et kõrgharidusega inimesed teevad rohkem läbimõelduid ja pikaajalisi finantsotsuseid. KPMG Baltics OÜ auditi- ja raamatupidamise osakonna töötajad on valmis võtma riski investeerida säästude arvelt, seega saame järeldada, et neil on investeerimisalased teadmised piisavalt head, et säästude arvelt enda tulusid veelgi suurendada. Samuti saab väita tulemuste põhjal, et töötajatel on olemas säästmisharjumus, mis paljudel eestlastel puudub.

Riskivalmiduse analüüsist saab järeldada, et KPMG Baltics OÜ töötajate seas on kõige populaarsemad varaklassid aktsiad, kinnisvara ja fondid, kuhu investeringud suunatakse. Samuti on kõikide vastanute seast kõige suurema riskiga varaklass krüptovaluuta ning sellele järgneb ühisrahastus. Kõige enam arvestavad töötajad enne investeeringu tegemist tururiskiga. Samuti selgus uuringust, et tegelikult jaotaksid alla 30-aastased ja üle 30-aastased oma investeeringud kolme kõige populaarsema varaklassi vahel- aktsiad, kinnisvara ja fondid.

Kahe vanusegrupi erinevus seisneb selles, et alla 30-aastased isikud on riskialtimad, kui üle 30-aastased isikud, sest nemad on nõus suunama raha ka krüptovaluutasse kui ka ühisrahastusse, mis on teooria põhjal kaks kõige riskantsemat varaklassi.

Üldiste tulemuste põhjal saab järeldada, et raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajad:

- on kursis pensioni II samba muudatustega;
- jätkasid sissemaksete tegemist pensioni II sambasse;
- ei poolda otsust muuta II sammas vabatahtlikuks;
- omavad väga häid ja rahuldavaid teadmisi investeerimisest;

- leiavad seose kõrghariduse ja finantsotsuste vahel;
- ei ole väga riskialtid investeerima riskantsetesse varaklassidesse;
- on valmis säästude arvelt raha suunama investeringutesse;
- hindavad investeerimisel kõige enam turu- ja likviidsusriskiga;
- hindavad kõige riskantsemateks varaklassideks krüptovaluutat ja ühisrahastust;
- teevad pikaajalisi ja läbimõelduid finantsotsuseid.

Soovituse või ettepanekuna soovitatakse suunata osakondade juhtidel fookus töötajate teadmiste arendamisele. Töötajate teadmised on küll uuringu põhjal piisavad ja pigem väga head, kuid uuringust selgus ka asjaolu, et mõned töötajad ei tunne ennast näiteks investeerimisalal või pensioni II samba reformi teemal kindlalt ning vajaksid siiski lisa koolitusi/loenguid. Kuna ettevõttes on oluline töötajate isiklik areng, siis koolitused uute seaduste ja muudatuste kohta võiksid toimuda kord kvartalis, et kõik töötajad oleksid kindlasti teadlikud uutest kordadest ning saaksid neist ka ühiselt aru. Samuti võiks ettevõttes viia läbi koolituse investeerimisriskide kohta, mis võivad kaasneda erinevate varaklassidega. Koolitusi võivad viia läbi nii ettevõtte enda töötajad kui ka ettevõtte väliseid koolitajad, olenevalt vajadusest. Kindlasti võiks noorema generatsiooni inimesi kaasata igapäeva tööd tehes keerukamate kliendi küsimuste lahendamisesse, et noored saaksid ka ise läbi eluliste näidete uurida ja õppida uusi teadmisi finantsalal. Läbi praktika ja eluliste näidete arenevad teadmised väga hästi.

Kui mõlema osakonna juhatused võtavad välja toodud soovitusi arvesse ning viivad töötajate seas läbi täiendavaid koolitusi teemadele, mis vajavad veel arendamist, siis võiksid töötajate enda arvates muutuda nende teadmised veelgi paremaks või saada kinnitust juba olemasolevatele teadmisele. Samuti saab peale loengute pidamist ettevõttes uuesti läbi viia uuring samade osakondade seas ning vaadata, kas töötajate teadmistes, hoiakutes või hinnangute osas on toimunud koolituste mõjul muutusi või mitte ning siis saab teha juba edaspidiseid järeldusi.

KOKKUVÕTE

Alates 2021. aastast on pensionireform ja investeerimine üle Eestilist populaarsust kogunud. Pensioni reformis viidi sisse muudatus, mis seisnes II pensionisamba vabatahtlikuks muutumisega.

Lõputöö raames selgitati välja ettevõtte KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajate otsused seoses pensioni teise samba reformiga, teadmised pensioni II sambast ning töötajate finantskirjaoskuse tasemest üldiselt. Esimeses peatükis anti ülevaade pensioni süsteemist välja võetud raha investeerimise võimalustest. Teises peatükis on kirjeldatud empiirilise uuringu metoodika, selgitatud uurimuse olemust, kirjeldatud andmekogumis- ja andmeanalüüsimeetodit, uuringu läbiviimise protsessi ja valimi kujunemist. Kolmandas peatükis anti ülevaade uuringu tulemustest ja analüüsist. Samuti toodi välja järeldused ja ettepanekud raamatupidamise- ja auditiosakonna juhtidele.

Uuringu läbi viimiseks koostati ankeetküsitlus, mille jaoks koostati ankeetküsimustik. Küsimustik edastati elektrooniliselt töötajatele töömeili kaudu. Küsimustiku küsimused koostati lõputöö teoreetiliste punktide käsitlese järgi. Küsimustikus oli vaatluse all kolm suurt teemagruppi: pensionireform, investeerimine ja riskivalmidus. Küsimustikku analüüsiti kirjeldava statistika abil ning lõputöös kasutati empiirilise uuringu läbiviimiseks valdavalt kvantitatiivset meetodit. Uuringu tulemuste illustreerimiseks koostati jooniseid ja tabeleid. Kokku vastas küsimustikule 56 töötajat kahe osakonna peale kokku, mis moodustab kogu valimist 54,90%.

Uuringu tulemused esitati teemade kaupa. Esmalt analüüsiti pensionireformist tingitud töötajate otsuseid ning teadmisi ja hinnanguid üldiselt pensionireformi muudatuste osas. Teiseks analüüsiti töötajate finantskirjaoskuse ja säästmisharjumuste hoiakuid ning viimaseks töötajate riskivalmidust investeerida erinevatesse varaklassidesse. Tulemuste analüüsi järel toodi välja järeldused ja ettepanekud.

Uuringu tulemuste põhjal selgus, et keskmine vanus vastanute põhjal mõlema osakonna arvestuses on 29 aastat. Kõrgharidus ehk bakalaureuse ja magistrikraad on omandatud kokku 76% vastanutest (55% bakalaureuse ja 21% magister). Üldiselt pidasid töötajad enda teadmisi seoses pensioni II sambaga headeks või väga headeks, et saab öelda, et töötajad on kursis, Eestis kehtiva pensioni süsteemi muudatustega.

Tulemuste põhjal saab öelda, et pigem ei ole töötajad rahul või võtavad neutraalse hoiaku otsusele muuta pensioni II sammas vabatahtlikuks. 95% töötajatest jätkas pensioni II sambasse kogumist vana süsteemi jätkates ning 5% tegi pensioni II sambast väljamakse. Väljamakstud raha eest osteti aktsiaid ja kinnisvara. Töötajad näevad, et finantskirjaoskusel ja finantsotsuste vahel on seos ehk kui inimesel on omandatud finantsalane haridus, siis teeb ta ka pikaajalisi ja läbimõelduid finantsotsuseid. Töötajad hindavad enda investeerimisalaseid teadmisi pigem headeks ja väga headeks. Uuringu põhjal hindasid 21-30. aastased isikud, et nende investeerimisalased teadmised tulenevad koolist, töökohast ja seejärel loengutest ja koolitustest. 31-56. aastased isikud hindasid, et nende investeerimisalased teadmised tulenevad töökohast, koolist ja seejärel loengutest ja koolitustest. Headest investeerimisteadmistest tulenevalt on töötajatel ka valmisolek investeerida raha säästude arvelt. Kõige populaarsemad varaklassid, millesse vastanud investeeriksid on aktsiad, kinnisvara ja fondid. Riskianalüüsist selgus, et ettevõtte töötajad ei ole väga riskialtid investeerima kõrge riskiga varaklassidesse.

Uuringu tulemuste põhjal tehti järeldusi ja esitati ettepanekuid KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna juhtidele. Ettepanekuna toodi välja lisakoolituste tegemine töötajate finantskirjaoskuse parendamiseks. Kui mõlema osakonna juhatused võtavad välja toodud soovitusi arvesse ning viivad töötajate seas läbi täiendavaid koolitusi teemadele, mis vajavad veel arendamist, siis võiksid töötajate enda arvates muutuda nende teadmised veelgi paremaks või saada kinnitust juba olemasolevatele teadmisele.

SUMMARY

The thesis was written on the topic financial problems arising from the pension reform on the example of the accounting and audit department of KPMG Baltics OÜ. The thesis examines the reform of the second pillar, the possibilities of investing in different asset classes and the risks associated with them. These areas need to be studied, as people increasingly want to manage pension assets independently, but do not have sufficient knowledge and skills on how and where to invest their pension assets. A survey conducted by BestCredit (Kreek, 2021) revealed that tens of thousands of people simply spend the money of the II pillar. Under the new pension system, an individual will be able to manage his or her's own pension assets and, as a result, the responsibility for the pension assets falls solely on him or her.

The study is conducted within this company, as the targeted departments employ individuals with advanced degrees in finance. The research aims to investigate the financial decisions made by these highly educated professionals working in the field of economics.

The aim of the thesis is to provide a comprehensive analysis of decision-making among employees within KPMG Baltics OÜ's Accounting and Audit Department in relation to the reform of the second pension pillar and the general financial literacy of the employees and based on the results to draw conclusions and make suggestions to the management of both departments to improve the financial literacy of the employees.

To achieve the objective, the following tasks have been set:

- identify the investment opportunities and risks of the money released from the second pillar of the pension scheme and develop a methodology for an empirical study;
- to map and analyse the financial decisions of KPMG Baltics OÜ's accounting and audit department staff in relation to the reform of the second pension pillar;
- to draw conclusions and, if necessary, make proposals to the management of KPMG Baltics OÜ to improve the level of financial literacy of its employees.

The empirical study is carried out using a predominantly quantitative method. Through the quantitative method it is possible to deal with information that can be expressed in numerical terms. A deductive approach, i.e. moving from the general to the individual, was used to conduct the empirical study.

The method of data collection was quantitative and a questionnaire survey was used to collect data.

The general population of the empirical study is the employees of the Accounting and Audit Department of KPMG Baltics OÜ.

Based on the overall results, it can be concluded that the employees of the accounting and audit department:

- are aware of the changes in the pension pillar II;
- are aware of the information provided by the Accounting and Investigations and were aware of the pension contributions;
- not support the decision to make Pillar II voluntary;
- have a very good and satisfactory knowledge of investment;
- find a link between higher education and financial decisions;
- are not very risk averse to investing in risky asset classes;
- are willing to use savings to invest money;
- value market and liquidity risk most when investing;
- rate cryptocurrencies and crowdfunding as the riskiest asset classes;
- make long-term and considered financial decisions.

As a recommendation or suggestion, it is recommended that department heads focus on developing staff knowledge. While the survey shows that staff knowledge is sufficient and rather very good, it also reveals that some staff are not confident on issues such as investment or the reform of the second pillar of the pension scheme and would still need additional training/lectures. As the personal development of employees is important in the company, training on new laws and changes could take place on a quarterly basis to ensure that all employees are aware of the new procedures and understand them collectively.

VIIDATUD ALLIKAD

10 põhjust, miks võtta II sambast lahkumise avaldus tagasi. (s.a). Kasutamise kuupäev: 29.12.2021, allikas Pensionikeskus: <https://www.pensionikeskus.ee/uudis/10-pohjust-miks-votta-ii-sambast-lahkumise-avaldu-tagasi/>

4 major asset classes explained. (2022). Retrieved 18.04.2022, from Wealth Management: <https://www.usbank.com/financialiq/invest-your-money/investment-strategies/asset-classes-demystified.html>

(2021). *Rahatark Eesti- Eesti elanike rahatarkuse edendamise strateegia aastateks 2021–2030*. Tallinn: Rahandusministeerium.

Alliksaar, J. (06.05.2022). *Krüptoturu viimase kahe kuu suurim langus: bitcoin võib kukkuda 30 000 dollari juurde*. Kasutamise kuupäev: 14.05.2022, allikas Rikas Geenius: <https://rikas.geenius.ee/rubriik/kruptoraha/kruptoturu-viimase-kahe-kuu-suurim-langus-bitcoin-voib-kukkuda-30-000-dollar-juurde/>

Bylund, A. (26.04.2022). *Is Cryptocurrency a Good Investment?* Retrieved 27.04.2022, from The Motley Fool: <https://www.fool.com/investing/stock-market/market-sectors/financials/cryptocurrency-stocks/is-cryptocurrency-good-investment/>

Chen, J. (20.09.2022). *Risk: What It Means in Investing, How to Measure and Manage It*. Kasutamise kuupäev: 01.01.2023, allikas Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/r/risk.asp>

Crowdestate. (24.01.2020). *Mis on kinnisvara ühisrahastus?* Kasutamise kuupäev: 08.02.2022, allikas Crowd Estate blogi: <https://blog.crowdestate.eu/mis-on-kinnisvara-uhisrahastus/>

Derbnev, M. (10.03.2022). *Sõda Ukrainas võib Eestis korterite müügi- ja üürihinnad hoopis üles viia*. Kasutamise kuupäev: 10.04.2022, allikas Delfi: <https://moodnekodu.delfi.ee/artikkel/96129879/soda-ukrainas-voib-eestis-korterite-muugi-ja-uurihinnad-hoopis-ules-viia>

Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring. (2019). Allikas: Rahandusministeerium: <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/rahatarkuse-uuringud>

- Eliste, M. (15.01.2022). *Korterite üürhinna kiire tõus jätkub ka tänavu*. Kasutamise kuupäev: 13.04.2022, allikas err.ee: <https://www.err.ee/1608467354/korterite-uurihinna-kiire-tous-jatkub-ka-tanavu>
- Enefit Green tegi kõva tõusu, aga börsi parim aktsia tuli ootamatust kohast*. (19.03.2022). Kasutamise kuupäev: 01.02.2022, allikas Postimees: <https://investor.postimees.ee/7387313/enefit-green-tegi-kova-tousu-aga-borsi-parim-aktsia-tuli-ootamatust-kohast/comments>
- Hänni, K. (2008). *Väärtpaberite teejuht* (Kd. 217). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Investeerimisriskid*. (09.08.2019). Kasutamise kuupäev: 02.01.2023, allikas minuraha: <https://minuraha.ee/et/investeerimisriskid>
- Isikuandmed*. (28.10.2019). Kasutamise kuupäev: 01.01.2022, allikas Andmekaitse inspeksioon: <https://www.aki.ee/et/eraelu-kaitse/isikuandmed>
- Jamieson, S. (2022). *Likert scale*. Retrieved from Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Likert-Scale>
- Kalamas, M. (2021). *Uuring: ühes kuus ollakse valmis investeerima 20-50 eurot*. Kasutamise kuupäev: 13.03.2023, allikas SEB.ee: <https://www.seb.ee/uudised/2021-06-29/uuring-uhes-kuus-ollakse-valmis-investeerima-20-50-eurot>
- Kalamas, M. (11.10.2021). *Uuring: Eesti noored on kõige tublimad säästjad, kogutakse oma kodu ostuks*. Kasutamise kuupäev: 01.03.2023, allikas seb.ee: <https://www.seb.ee/foorum/pressiuudised/uuring-eesti-noored-koige-tublimad-saastjad-kogutakse-oma-kodu-ostuks>
- Kindlustuskeskus (2021). *Teise samba pensionireform - millega peaks pensionikoguja arvestama?* [Salvestanud M. K. Compensa, & J. Kukemelk]. Tallinn.
- Kinnisvara: mõiste, tüübid, kuidas tööstus töötab*. (2022). Kasutamise kuupäev: 01.02.2022, allikas Portalfamosost: <https://portalfamososbr.com/et/pages/4948-real-estate-definition-types-how-the-industry-works>

- Klettenberg, R. (2019). *Holm panga juht pensionireformist: liiga palju emotsiooni, liiga palju puusalt otsuseid*. Kasutamise kuupäev: 10.03.2022, allikas Delfi Ärileht: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/87235057/holm-panga-juht-pensionireformist-liiga-palju>
- Kogumispension ehk II samm*. (s.a). Kasutamise kuupäev: 17.02.2022, allikas Pensionikeskus: <https://www.pensionikeskus.ee/ii-sammas/kogumispension-ehk-ii-sammas/>
- Kreek, R. (16.04.2021). *UURING: Kümned tuhanded inimesed kulutavad II samba raha lihtsalt ära*. Kasutamise kuupäev: 01.05.2022, allikas Delfi: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/93156363/uuring-kumned-tuhanded-inimesed-kulutavad-ii-samba-raha-lihtsalt-ara>
- Kogumispensioni seadus*. (14.04.2004; viimati muudetud 15.12.2020). Kasutamise kuupäev: 20.04.2022, allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/73174#>
- Kogumispensioni teise samba ümberkorraldused*. (2021). Kasutamise kuupäev: 14.03.2022, allikas Rahandusministeerium: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kogumispensioni-teise-samba-umberkorraldused>
- Kohustusliku kogumispensioni väljamaksed*. (2020). Kasutamise kuupäev: 20.04.2022, allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122020002#jg8>
- Koni, R. (2021). *Kas avada pensioni investeerimiskonto või jätkata kogumist traditsioonilises pensionifondis?* Kasutamise kuupäev: 01.04.2022, allikas Delfi: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/93975555/kas-avada-pensioni-investeerimiskonto-voi-jatkata-kogumist-traditsioonilises-pensionifondis>
- Kust osta krüptovaluutat Eestis?* (27.01.2022). Kasutamise kuupäev: 18.03.2022, allikas Delfi Ärileht: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/95749255/kust-osta-kruptovaluutat-eestis>
- Kutsestandardid: Vanemraamatupidaja, tase 6*. (05.05.2022). Kasutamise kuupäev: 30.04.2023, allikas Sihtasutus Kutsekoda: <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/11023580>

- Käära, A. (16.04.2021). *Uuring: Kümned tuhanded inimesed kulutavad II samba raha lihtsalt ära*. Retrieved 01.02.2022 from Delfi: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/93156363/uuring-kumned-tuhanded-inimesed-kulutavad-ii-samba-raha-lihtsalt-ara>
- Laherand, L. M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tartu Ülikooli raamatukogu.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: TLÜ kirjastus.
- Leppik, L. (07.06.2019). *Eesti pensionisüsteem võrdluses teiste Euroopa riikidega: olukord, väljakutsed ja kesksed valikud*. Kasutamise kuupäev: 23.04.2022, allikas Riigikogu.ee: <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/05/ASK-seminar-2019-Leppik.pdf>
- LHV, p. (17.09.2020). *Mis on võlakirjad ja miks nende ostmist kaaluda?* Kasutamise kuupäev: 27.03.2022, allikas LHV: <https://www.lhv.ee/et/blogi/mis-on-volakirjad-ja-miks-nende-ostmist-kaaluda>
- Liibert, R. (2020). *Eesti üliõpilaste arvamus pensionireformist, II sambast ja investeerimisest ning võrdlus SEB Panga küsitlusega*. Allikas: TalTech Digikogu: <https://digikogu.taltech.ee/et/Item/411351d5-a11b-41dd-bf4f-5096388c42f1>
- Liivamägi, K., Talpsepp, T., & Vaarmets, T. (2020). *Rahaedu põhimõtted*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Lühiajalised vs. pikaajalised investeringud – kumba peaksin eelistama?* (2021). Kasutamise kuupäev: 03.03.2022, allikas Delfi.ee: <https://www.delfi.ee/artikkel/95204795/luhiajalised-em-vs-em-pikaajalised-investeeringud-kumba-peaksin-eelistama>
- Made, T. (2014). *Vananedes rikkaks*. Tallinn: Flagella OÜ.
- Malkiel, B. G. (2019). *Juhuslik ekslemine Wall Streedil*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Mis on krüptoraha?* (s.a). Kasutamise kuupäev: 11.03.2022, allikas Eesti Krüptoraha Liit: <https://www.kryptoraha.ee/kruptorahad/tehnoloogia/>

- Mochere, V. (s.a). *10 populaarsemat krüptovaluutat maailmas 2022. aastal*. Kasutamise kuupäev: 12.03.2022, allikas Victor Mochere: <https://victor-mochere.com/et/top-10-most-popular-cryptocurrencies-in-the-world>
- Oidermaa, K. (20.01.2023). *Kust tuli pensionifondide tootlus 2022. aastal?* Kasutamise kuupäev: 10.03.2023, allikas lhv.ee: <https://www.lhv.ee/et/pension/uudised/2023/2>
- Oksmann, A. (22.07.2021). *Aleksander Oksmann: finantskirjaoskust tuleks õpetada juba algklassidest*. Kasutamise kuupäev: 01.01.2022, allikas err.ee: <https://www.err.ee/1608285492/aleksander-oksmann-finantskirjaoskust-tuleks-opetada-juba-alkklassidest>
- Patton, M. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage
- Peets, G. (s.a). *Andmekogumismeetod - ankeetküsitlus*. Kasutamise kuupäev: 14.04.2022, allikas Padlet: https://padlet.com/gerda_peets/6pewtf4tvq
- Pensioni investeerimiskonto (PIK)*. (s.a). Kasutamise kuupäev: 28.02.2022, allikas Pensionikeskus: <https://www.pensionikeskus.ee/ii-sammas/pensioni-investeerimiskonto-pik/>
- Pensioni investeerimiskonto*. (2020). Kasutamise kuupäev: 23.04.2022, allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122020002>
- Pertman, T. (17.04.2020). *Tururisk*. Kasutamise kuupäev: 12.12.2022, allikas rahafoorum.ee: <https://rahafoorum.ee/dict/tururisk/>
- Pertman, T. (08.01.2020). *Valuutarisk*. Kasutamise kuupäev: 05.03.2022, allikas rahafoorum.ee: <https://rahafoorum.ee/dict/valuutarisk/>
- Pikkani, R. (2021). *Kõik, mida peaksid teadma pensioni investeerimiskontost*. Kasutamise kuupäev: 19.04.2022, allikas Rahageenius: <https://raha.geenius.ee/rubriik/uudis/koik-mida-peaksid-teadma-pensioni-investeerimiskontost/>
- Pärs, M. (19.11.2018). *Mis on võlakirjad ja miks nende ostmist kaaluda?* Kasutamise kuupäev: 11.03.2022, allikas Raamatupidamis- ja maksuinfoportaal Eestis: <https://www.rmp.ee/ajaviide/huvitav-lugemine/mis-on-volakirjad-ja-miks-nende-ostmist-kaaluda>

Rahandusministeerium (2015). *Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas*. Tallinn: Rahandusministeerium.

Rebane, T. (05.01.2022). *Raju aasta kinnisvaraturul: kas 2022. aasta toob majanduskriisi?*

Kasutamise kuupäev: 02.05.2022, allikas Postimees:

<https://kodu.postimees.ee/7422224/raju-aasta-kinnisvaraturul-kas-2022-aasta-toob-majanduskriisi>

Reform 2021. (s.a). Kasutamise kuupäev: 09.03.2022, allikas Pensionikeskus:

<https://www.pensionikeskus.ee/pensionireform-2021/>

Roosaare, J. (2015). *Kinnisvaraga rikkaks saamise õpik*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. Kasutamise kuupäev: 01.02.2023, allikas Tartu Ülikool:

<https://samm.ut.ee/valimid>

Salganik, M. J., & Heckathorn D. D. (2004). Sampling and Estimation in Hidden Populations Using Respondent Driven Sampling. *Sociological Methodology*, 34 (1), 193-240.

<https://doi.org/10.1111/j.0081-1750.2004.00152.x>

Sauga, A. (2018). *Kõik sai alguse bitconist*. Paradiis.

Sissemaksete ajutine katkestamine 2020. a. (s.a). Kasutamise kuupäev: 18.02.2022, allikas

Pensionikeskus: <https://www.pensionikeskus.ee/ii-sammas/sissemaksed/sissemaksete-ajutine-katkestamine-2020-a/>

Skvortsovi, A. (2021). *Puust ja punaseks: milline varaklass on investeerimiseks parim?* Kasutamise

kuupäev: 18.03.2022, allikas Rahageenius: <https://raha.geenius.ee/blogi/luminori->

[blogi/puust-ja-punaseks-milline-varaklass-on-investeerimiseks-parim/](https://raha.geenius.ee/blogi/puust-ja-punaseks-milline-varaklass-on-investeerimiseks-parim/)

Sommer, R. (2021). *Swedbank nägi suurt investeerimishuvi kasvu. Millised olid populaarsemad variandid, mida kasutati?* Kasutamise kuupäev: 01.04.2022, allikas Delfi:

<https://arileht.delfi.ee/artikkel/95506899/swedbank-nagi-suurt-investeerimishuvi-kasvu-millised-olid-populaarsemad-variandid-mida-kasutati>

- Tanilas, T. (07.09.2020). *Investeeringisega kaasnevad riskid ja nende juhtimine*. Kasutamise kuupäev: 01.01.2023, allikas rmp.ee: <https://www.rmp.ee/ettevotlus/kasulikteada/investeeringisega-kaasnevad-riskid-ja-nende-juhtimine>
- Tooming, M. (15.07.2022). *Kõik pensionifondid on poole aasta arvestuses miinuses*. Kasutamise kuupäev: 10.03.2023, allikas err.ee: <https://www.err.ee/1608658264/koik-pensionifondid-on-poole-aasta-arvestuses-miinuses>
- Tokko, R. (2018). *12 asja, mida koolis ei õpetatud, aga mida kõik peaksid teadma*. Tallinn: Edu Akadeemia.
- Vaarmets, T. (02.06.2021). *Miks sa raha pangakontol kinni hoiad? Miks sa paremini elada ei taha?* Kasutamise kuupäev: 05.01.2022, allikas Edasi.org: <https://edasi.org/84827/tarvo-vaarmets-miks-sa-raha-pangakontol-kinni-hoiad-miks-sa-paremini-elada-ei-taha/>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu : Tartu Ülikool.
- Äriseadustik*. (15.03.2023). Allikas: Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120062022040>
- Zirnask, V. (2007). *Investeeringu teejuht*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Mina olen Annabel Maidre raamatupidajate osakonnast ning olen lõpetamas enda ülikooliteed Tallinna Tehnikakõrgkoolis majandusarvestuse erialal. Antud küsitlus on koostatud bakalaureusetöö uuringu raames. Käesoleva uuringu eesmärk on analüüsida, milliseid finantsotsuseid tegid KPMG Baltics OÜ raamatupidamise- ja auditiosakonna töötajad seoses pensioni teise samba reformiga. Küsitlusele vastamine on anonüümne, kõiki vastuseid kasutatakse ainult lõputöö uuringu raames. Küsimustele vastamine võtab umbes 10 minutit aega. Suur tänu kõigile abi eest!

1. 2021. aastal jõustus uus pensioni II samba reform. Palun hinnake enda praeguseid teadmisi II samba reformi muudatuste osas.

- Väga head
- Piisavalt head
- Rahuldavad
- Väga halvad
- Ei oska hinnata
- Muu

2. Kuidas hindate vastu võetud otsust muuta pensioni II samm vabatahtlikuks?

	1	2	3	4	5	
Väga negatiivselt	☐	☐	☐	☐	☐	Väga hästi

3. Millise otsuse võtsite vastu seoses II samba reformi muudatusega?

- Jätkasite sissemaksete tegemist ega võtnud kogutud raha välja
- Jätkasite sissemaksete tegemist ning suunasite pensionivara PIK ehk pensioni investeerimiskontole
- Peatasite sissemaksete tegemise, aga kogutud raha ei võtnud kogumispensionist välja
- Peatasite sissemaksed ning võtsite raha kogumispensionist välja
- Muu

4. Kui jätkasite sissemaksete tegemist ning ei võtnud kogutud raha välja, mis oli selle otsuse põhjuseks/põhjusteks?

- Kindlustate tulevikku pensioni jaoks sama süsteemi järgi kogudes
- Ei kavatse veel pensionile jääda ning raha kasutama hakata
- Kogutud summa on liiga väike
- Ei soovi maksta summalt tulumaksu
- Ei oska ise investeerida
- Ei soovi võtta vastutust enda pensioniraha juhtimise eest
- Muu

5. Kui peatasite kogumispensioni sissemaksed ning tegite kogu summa ulatuses väljamakse, siis mis oli selle põhjuseks/põhjusteks?

- Tahtsite ise juhtida enda pensionivara
- Ei usalda piisavalt Eesti pensionisüsteemi
- Kavatsete minna lähiajal pensionile
- Tundus lihtsalt hea võimalus
- Pensionisamba fondide tootlus ei ole piisav
- Eestis on vananev rahvastik ning pensionisüsteem ei ole jätkusuutlik
- Muu

6. Kui peatasite kogumispensioni sissemaksed ning tegite kogu summa ulatuses väljamakse, siis mida tegite pensionisse kogunenud rahaga?

- Investeerisite
- Panite säästu/eraldi kontole hoiule
- Hoiustate sularahas
- Kasutate/kasutasite eratarbimises ära
- Midagi ei ole rahaga teinud
- Muu

7. Kui vastasite eelmisele küsimusele, et investeerisite kogutud summa, siis millistesse varaklassidesse suunasite raha?

- Aktsiad
- Fondid
- Võlakirjad
- Kinnisvara
- Krüptovaluuta
- Ühisrahastus
- Muu

8. Investeerimine on 21. sajandil väga populaarne ning tõusutrendis ka edaspidi. Palun hinnake enda teadmisi investeerimisvaldkonnas.

- Väga head
- Piisavalt head
- Rahuldavad
- Väga halvad
- Ei oska öelda

9. Läbi milliste keskkondade olete saanud enda finantsalased/investeerimisalased/majandusalased teadmised?

- Kool
- Töökoht
- Koolitus/loeng
- Raamat
- Podcastid
- Intervjuu
- Uuring
- Teistelt inimestelt
- Muu

10. Palun hinnake viie palli süsteemis kui kasulikud on olnud teie finantsalased/investeeringisalased/majandusalased teadmised investeringutega seotud otsustel.

	1	2	3	4	5	
Pole kasulikud	☐	☐	☐	☐	☐	Väga kasulikud

11. Millistesse varaklassidesse paigutaksite ise raha? Valige palun 2 varaklassi.

- Aktsiad
- Fondid
- Võlakirjad
- Kinnisvara
- Krüptovaluuta
- Ühisrahastus
- Muu

12. Kui palju oleksite valmis investeerima enda raha säästude arvelt?

- 5-9% säästudest
- 10-19% säästudest
- 20-29% säästudest
- 30-39% säästudest
- 40-50% säästudest
- Ei võtaks seda riski
- Muu

13. Kui oluline on teie jaoks haridustase finantsvaldkonnas töötamisel?

	1	2	3	4	5	
Pole oluline	☐	☐	☐	☐	☐	Väga oluline

14. Palun valige üks endale kõige sobilikum vastusevariant.

- Kõrgharidusega inimesed teevad teadlikumaid finantsotsuseid kui tavaharidusega inimesed.
- Haridustase on oluline finantsotsuste tegemisel.
- Kõrgharidusega inimesed teevad pikaajalisi investeerimisotsuseid tihedamini kui tavaharidusega inimesed.
- Investeerimisega kaasnevate riskide võtmine sõltub inimese haridustasemest.
- Finantsalane haridus on kasulik kõikide finantsotsuste tegemiseks.
- Finantsalase haridusega inimesed ei ole riskialtimad kui finantsalase hariduseta inimesed.

15. Milliste riskidega arvestate enim kui teete investeerimisega seotuid otsuseid? Palun valige 3 enda jaoks kõige olulisemat riski.

- Poliitiline risk
- Tururisk
- Likviidsusrisk
- Intressirisk
- Valuutarisk
- Maksejõuetuse risk
- Kapitalimahu risk

16. Millised on teie jaoks kõige riskantsemad varaklassid, millesse investorid investeerivad? Palun valige 2 kõige riskantsemat varaklassi.

- Aktsiad
- Fondid
- Võlakirjad
- Kinnisvara
- Krüptovaluuta
- Ühisrahastus
- Muu

17. Palun märkige enda vanus.

18. Palun märkige enda haridustase.

- Põhiharidus
- Kutseharidus põhihariduse baasil
- Keskharidus
- Kutseharidus keskhariduse baasil
- Bakalaureus
- Magister
- Doktor